

Tanulmány

Varga Mónika

Jobb, inkább csak engedjük el – *Az inkább, a jobban és a jobb funkcióról és variációjáról* *középmagyar regiszterekben*¹

Abstract

The present paper deals with the functional change of *inkább* ‘rather, instead’ as a case-study of an exploratory research on the history of pragmatic markers during the 16th–18th century, involving the functional variants of *inkább*, such as *jobban* ‘better, more’ and *jobb* ‘better’ in contexts like ‘it will/would be better, if’ as well. Not only the variational contexts (*inkább* vs. *jobban* and *inkább* vs. *jobb*) but the distinction of the epistemic and attitude marking functions of *inkább* require investigation, since some of the functions proved to be highly context-dependent. The qualitative analysis builds on corpus data using the Old and Middle Hungarian Corpus of Informal Language Use and the sources of the Corpus of Middle Hungarian Memoires and Drama which is now under construction. The study focuses on the structural, semantic and pragmatic characteristics of the markers with a regard to the role of the different registers considering the choice between functions and variants.

Keywords: functional variation and change, registers, Middle Hungarian period, historical corpora, eventuality, attitude marking.

1 Bevezetés

A beszélői bizonytalanságot vagy épp bizonyosságot, nyomatékot kifejező elemek különféle szerkezeti sajátosságokkal bírhatnak, funkciójuk azonban összekapcsolja őket, így a *pragmatikai marker* csoportját alkotják (Culpeper & Kytö [2010: 361] szóhasználatát követve). Ide sorolhatók az episztemikus (hedge és booster), attitűdjelölő, illetőleg a szövegformálásra reflektáló elemek egyaránt (más terminológiával lásd még Gray & Biber 2015, Larsson 2019). E kategória ómagyar kori történetéről a határozószók, elsősorban a fokhatározószók (D. Máta 1991, 1992, 2003), valamint a módosítószók átfogó leírása (Juhász 1991, 1992) alapján kaphatunk képet. A középmagyar korszak e téren feltárás alatt áll.

Jelen tanulmány központjában az *inkább* funkciónak alakulása áll, kiegészítve olyan funkcionális variánsokkal, mint a *jobban* ‘fokozottabban, nagyobb mértékben’, valamint a *jobb* ‘jobb lesz/volna, ha’. Nem kizárólag a szokásos értelemben vett variációk, közel szinonim elemek váltakozására irányul az elemzés (lásd újabban Dömötör, Gugán & Varga 2021),

---

¹ A kutatás az NKFI FK 135186. számú pályázat (Regiszterfüggő változatok a középmagyarban) támogatásával készült.

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

ugyanis az egyes elemek a különböző használatai, a funkciók elhatárolása is vizsgálatot igényel, elsősorban az *inkább* esetében.

A kvalitatív elemzés a szerkezeti, szemantikai-pragmatikai jellemzők bemutatása mellett problémafelvető jelleggel kitér arra is, hogy a markerek gyakoriságára, az egyes variánsok közötti váltakozásra mely időbeli és társadalmi tényezőknek lehet hatása, beleértve a 16–18. század különböző regisztereit is. A regiszter skalárisan fogható fel, a megelőző időszakokban létrejött variációk és variánsok 16–18. századi alakulása pedig nem feltétlenül a hagyományosan várt mintázatot követi, mely szerint az újabb variánsok vagy funkciók az informális és szóbeli (történeti anyagon élőnyelvközeli) forrásokat, míg az archaikusabb megoldások a formális és írott műveket jellemzik (vö. Gugán 2020, 2021, 2023). A pragmatikai markerek interaktív jellege ugyanakkor általában az informális, illetőleg a valamelyes interakciót magában foglaló regiszterek hatását feltételezi.

A tanulmány a következőképpen épül fel. Az ómagyar korszakra vonatkozó eredmények, valamint a szótári leírások áttekintését és az ezzel kapcsolatos problémafelvetést (2.) követi a feldolgozott források és az elemzés szempontjainak bemutatása (3.). Ezután kerül sor az adatokból kirajzolódó szerkezeti, szemantikai és pragmatikai elemzésre (4.), majd az eredményekből levonható következtetésekre a lehetséges variációs tényezők tükrében (5.).

2 Előzetes eredmények és problémafelvetés

A kései ómagyar kor átfogó leírásából (részletesen lásd Juhász 1992: 818–819, 827) ismeretes, hogy az *inkább* a módosítószók közé kerülő elemként jelenik meg, amikor is a 'jobban, fokozottabban' jelentés mellett használatos lesz a beszélői vélekedés kifejezésére 'jobb, ha' értelembe, például:²

- (1) myre zeressem en azt azky keserew vegezetewt yger kynek zerelme heyyaban valo myre zeretewm azt *ynkab el megyek meg halny* (PéldK. 75)

A másik változási irány a nyomatékosítás 'ehelyett, valójában ez történt' jelentésben (lásd még D. Máta 2003, D. Máta 2011):

- (2) Az en zegeen atyam. az te atyad es. soha nem vetettek ez zent egy haz ellen. *Inkab zolgaltak.* (ÓmLev. 62.)

A funkciók megkülönböztetését tekintve szerepe lehetett a szórendnek, ugyanis az *inkább* módálisként eltávolodhat az alaptagtól: „nā sem vezedelem nem zallot reea . hanē *jnkab* vala mýt tett es mondot *be tellyesettek*” (ÉrdyK. 187a; lásd még Juhász 1992: 818–819, 826–827; D. Máta 2003: 426, 2011: 223). Pragmatikai markerként szemlélve az *inkább* mértéket nyomatékosító 'fokozottabban' jelentése éppúgy vizsgálatot érdemel, mint a beszélői vélekedést,

² A korpuszokból hozzáférhető példákat alapvetően betűhűen közlöm, a kódexadatok néhány különleges karakterét ($\rho = \ddot{o}$; $\zeta = z$; $f = s$; a például a Bécsi kódexre jellemző *r* jellegzetes grafémáját) maiakra cserélve – az adatok az értelmezését ez nem befolyásolja. A TMK-ból elérhető forrásokat az ott alkalmazott forrásrövidítés (<https://tmk.nyttud.hu/forrasok.php>), tételszám, ennek híján oldalszám szerint azonosítva hivatkozom (ugyanis ezeket a keresőfelület fejléc rovatába írva minden idézett részlet visszakereshető, sőt a teljes szövegek és metaadataik is kinyerhetők). A további felhasznált adatok rövidítéseinek feloldásához lásd Források.

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben
 Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7*

viszonyulást jelölő funkciói. Emellett a történeti, történeti-etimológiai, valamint értelmező szótárak az *inkább* több jelentését is felveszik részben eltérő sorrendben (a TESz. első adatai a 'hanem', a 'helyesebben' és a 'többnyire' jelentésekre 16. századiak); erről az 1. táblázat ad áttekintést.

<i>inkább</i>	TESz.	ÚESz.	SzT.	ÉrtSz.	ÉKsz. ¹ , ÉKsz. ²
'fokozottabban'	+ (1.)	+ (1.)	+ (1.)	+ (I. A)	+ (1.)
'jobb lenne, ha'	+ (2.)	+ (2.)	+ (3.)	+ (II. 1.)	+ (5.)
'szívesebben'	+ (3.)	+ (3.)	+ (4.)	+ (II. 2.)	+ (5.)
'hanem, sőt'	+ (4.)	+ (4.)	+ (5.)	+ (I. E. 1)	+ (4.)
'helyesebben szólva'	+ (5.)	+ (5.)	+ (7.)	+ (I. D. 2.)	+ (2.)
'többnyire, zömmel'	+ (6.)	+ (6.)	+ (6.)	+ (I. B. 3.)	+ (1.)
'bizonyosabban'	-	-	+ (2.)	?	+ (3.)

1. táblázat. Az *inkább* különféle jelentéseinek csoportosítása történeti(-etimológiai) és értelmező szótárak alapján

Az ÉrtSz. két fő csoportba különíti el a jelentéseket annak mentén, hogy kívánságot, vágyat, lehetőségek közötti választást, tartalmaznak-e (II. 'jobb, ha', a 'szívesebben', 'még arra is'), vagy sem (I. 'fokozottabban', 'hanem', 'helyesebben', 'többnyire'). Az ÉKsz.¹ és ÉKsz.² szerint a 'szívesebben, ha választani lehet' és a hajlandóságot kifejező 'jobb, kedvezőbb volna' nem válik el élesen. Az ÉKsz.¹ és ÉKsz.² az ellentét 'sőt, ellenkezőleg' mellett külön jelentésként jegyzi meg azt is, amikor nem az esemény, állapot bekövetkezésén van a hangsúly, hanem azon, hogy valószínűbb-e, gyakoribb-e (3.: *inkább középkori, mint ókori*), illetve összehasonlítás részeként a vele kiemelt állítás jobban megfelel a valóságnak (2.: *inkább kék, mint zöld*).

A középmagyar kori anyag elemzéséhez az ÉrtSz. fő megkülönböztető szempontját próbálom alkalmazni az *inkább* használataira, azaz megkísérlem a tárgyilagos használatot elhatárolni a lehetőségek közötti választástól, attól, amit a beszélő a helyesebbnek, kedvezőbbnek tart, illetve amire hajlandóbb (ahogy azt lentebb bemutatom, a kettő közötti határ nem minden esetben éles). Az *inkább* fogalmi kategóriái mellett az etimológiai kapcsolatból adódóan (*jó, jobb* → *jonkább* ~ *inkább*, vö. TESz., lásd még Juhász 1992: 818, 827) a *jobban* 'fokozottabban', valamint a vélekedés, kívánság szempontjából a *jobb* előfordulásait fogom elemezni.

A fentiekből kiindulva és a történeti adatok alapján vetem fel azt, hogy az *inkább* kései ómagyarban kialakult módosítószói használata kapcsán hozott példák (Juhász 1992: 818–819, 826–827) a beszélői viszonyulás és a pragmatikai evidencialitás szempontjából külön csoportként jöhettek létre. Az evidencialitás az ezúttal alkalmazott felfogás szerint magában foglalja a megnyilatkozó viszonyulását arra vonatkozóan, hogy a reflektált esemény, szituáció fennáll-e, ezt milyen forrásra (érzékelésre, értesülésre) alapozza, illetve mennyire tartja azt megbízhatónak (vö. Kugler 2015: 52, 55–56).

A 'hanem, ehelyett, valójában ez történt' jelentésű *inkább* elsősorban episztemikus nyomatékosító szerepű, többnyire az előzetes várakozásokkal ellentétben bekövetkezett eseményre vonatkozik, a szembeállítás hangsúlyosabbá válásával (lásd 4.3.). A 'fokozottabban' jelentésárnyalat kontextusaiban szintén gyakori a szembeállítás, ez adhatott teret a későbbiekben a különféle beszélői viszonyulások előtérbe kerülésének. Ezzel szemben az *inkább* hajlandóság, kívánság kifejezésekor főként attitűdjelölő – be nem következett eseményre utal –, esetleg buletikusnak vagy deontikusnak számít (többféle megformálással, óhaj és utasítás részeként, lásd

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középnyelvi regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

4.4.). A kívánságot közvetlenül a 'jobb' jelentéshez (*jobb lesz, ha ~ jobb volna, ha*) kapcsolja a leírás, ugyanakkor felvethető, hogy az *inkább szeret, inkább akar* és hasonló szerkezetek rendszeres előfordulása is hozzájárult az *inkább* átértékelődéséhez.

Az adatok alapján ugyanakkor úgy tűnik, az episztemikus és a közvetlenebb attitűdjelölő *inkább* közötti határok rövidesen elmosódtak, legalábbis számos szövegrészlet átmenetinek, összetett jelentéstartalmúnak bizonyult – a szerepek elkülönítésére viszonylag kevés olyan szerkezeti fogódzó kínálkozik, amely teljesen megbízható elkülönítést tesz lehetővé. Kérdés például, hogy az éppen zajló, vagy legalábbis nagy eséllyel realizálódó eseményre vonatkoztatva az *inkább* nagyobb valószínűséget vagy pedig beszélői hajlandóságot fejez-e ki, például:

- (3a) alteratusnak tartom magamat, hacsak publicum nincsen, *heverek inkább*. (Kár. 123.)
 (3b) Úgy egyebet is rézpínen nem igen vehetni a kereskedőktől, *inkáb ki sem rakodik* (Bark. 66.)

Az (3a) példában az *inkább* értelmezhető egyrészt úgy, hogy 'szívesebben, jobb, ha' hever a megnyilatkozó, másrészt, hogy 'gyakrabban, nagyobb valószínűséggel' teszi ezt – a munkával való szembeállítás ugyan közvetett (*publicum*, azaz közügyek), de kikövetkeztethető. A kirakodással kapcsolatban (3b) hasonló a helyzet, a kereskedők hajlandóságára éppúgy vonatkozhat az *inkább*, mint arra, hogy ritkán, kis eséllyel rakodnak ki.

Felmerül továbbá az a kérdés, hogy a modális (pragmatikai marker) funkciók elterjedése milyen hatással van az *inkább* mértékjelölő használatára, s e tekintetben hogyan oszlanak meg az egyes funkcionális variánsok (*inkább* és *jobban* illetve *inkább* és *jobb*). A szerkezeti jellemzőket tekintve a *jobb* speciális változataira is ki fogok térni (4.5.).

3 Anyag és módszer

Az adatgyűjtés ezúttal a kódexirodalomra és a középnyelvi korszak több regiszterére irányult, az összehasonlíthatóság és az áttekinthetőség érdekében mások számára is elérhető és kereshető (vagy közzététel alatt álló) adatbázisokból. A feldolgozott források és regiszterek a következők:

- kódexek: ómagyar korpusz (Simon & Sass 2012), a Sass Bálint által fejlesztett keresőt használva annak érdekében, hogy a nem normalizált adatokat is fel lehessen dolgozni³ (http://clara.nytud.hu/omagyar/run.cgi/first_form)
- élőnyelvközele: magánlevelek⁴ és boszorkányperes tanúvallomások: Történeti magánéleti korpusz (<https://tmk.nytud.hu/>, a továbbiakban TMK, Dömötör et al. 2017, Novák et al. 2018; kb. fél-fél millió szövegszó);
- emlékiratok; drámák: a készülő Középnyelvi emlékirat- és drámakorpusz (<https://ked.nytud.hu/#dashboard?corpname=KED>, a továbbiakban KED).

³ Normalizált formában ugyanis az *inkább*-ra keresve csak 286 kódexadat érhető el.

⁴ A TMK-ból elérhető levelezések a korszak magánéleti, élőnyelvközele regiszterébe tartoznak, ugyanis a levélírók az aktuális hétköznapi eseményekről, helyzetekről tájékoztatják egymást, illetőleg címzettjeiket (gyakran házastársakat, rokonokat), részletes, kevés formai kötöttséget tartalmazó, tartalmukban csapongó szövegek formájában (lásd például Dömötör, Gugán & Varga 2021).

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról közép magyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

A kódexek esetében szükség volt az írásváltozatok szerint (**nkab**, *yob*, *ȳob*, *iob*, *íob*, *ȳoban* ~ *ȳobban*, *ioban* ~ *iobban* ~ *íoban* stb.) külön lekérdezni az elemeket, így lehetséges, hogy néhány, speciálisabb írásmódú adat nem került a gyűjtésbe. A TMK anyaga teljes egészében normalizált és morfológiaileg elemzett, így az egyes lekérdezésekkel nyert összes adatot feldolgoztam (a legkorábbi előfordulás 1526-ból származik, de az 1540-es évektől válnak igazán rendszeressé az adatok). A készülő korpusz feldolgozásra előkészített fájljaiból kézzel gyűjtöttem az előfordulásokat: ez 20 drámaszöveget jelent változó terjedelemben (összesen mintegy 190 ezer szövegszó), az időhatárokat tekintve 1550 és 1772 között, az emlékiratok közül viszont – a korszakot lényegében lefedő – hat szerzőt vizsgáltam teljes terjedelemben (ez megközelítőleg 470 ezer szövegszó, a legkorábbi forrás 1585-ből, a legkésőbbi 1772-ből származik).⁵ Az időbeli változásokra vonatkozó adatok tájékoztató jellegűek lesznek, ugyanis a 18. századból szükségszerűen nagyobb a merítés (ez egyébként a TMK-ra is jellemző, Dömötör, Gugán & Varga 2021: 21). Az összes kigyűjtött (nyers) adatszámot a 2. táblázat tartalmazza.

Regiszter	<i>inkább</i>	<i>jobb</i>	<i>jobban</i>
kódexek	933	436	172
levél	434	289	321
boszorkányper	162	130	220
emlékirat	295	177	106
dráma	171	46	43
Összesen	1995	1048	862

2. táblázat. Az inkább, jobb, jobban adatszámjai a kódexek és a közép magyar források alapján (összesen 3905 adat)

A kézi elemzés egyik első lépéseként szűrni kellett az adatokat arra nézve, hogy pragmatikai marker-e a *jobb* és a *jobban* az adott kontextusban, vagy sem. Jóllehet a minősítő elemek (*jobb*, *jobban* 'jobb módon') is közvetíthetnek beszélői állásfoglalást, ezúttal csak azokat a szerepeket tárgyalom, amelyek az *inkább* közvetlen funkcionális megfelelőinek tekinthetők (utóbbi minden használatban markernek tekintetem).

Az *inkább* funkcióinak elhatárolásához kvalitatív elemzést alkalmaztam, amelyben figyelembe vettem például azt, hogy az aktuális jelentésárnyalatot mely kollokációk erősítik, beleértve bizonyos gyakran visszatérő igék csoportját az *inkább* környezetében. Fontos volt az *inkább* alaptagja, amely gyakran ige vagy épp az egész tagmondat volt – ilyen esetekben szerepet kapott az a tényező, hogy befejezett vs. zajló, illetve a jövőben várható eseményről van-e szó (ezzel összefüggésben az igeidő- és módhasználatot is szem előtt kellett tartani). Az egyes szempontok nem egyforma erősséggel bírtak, amint az az elemzés során látható lesz, ugyanakkor rávilágítottak az egyes kategóriák közötti átmenetekre, egyszerre előforduló szerepekre.

⁵ Martonfalvay (1585); Wathay (1605); Bethlen Miklós (1710 e.); Károlyi Sándor (1723 e.); Bethlen Kata (1759 e.) és Székely László (1763–1772).

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

4 Feltáró elemzés

Az alábbiakban részletesen tárgyalom az *inkább* azon funkcióit, amelyek a történeti forrásanyag kézi elemzéséből rajzolódtak ki, kitérve az egyes csoportok tipikusabb példányaira és az átmeneti, többféle lehetséges értelmezést magukban foglaló szövegrészletekre. A kódexek és a középmagyar regiszterek adatai alapján összesen öt fogalmi csoportot határoztam meg, és azokba soroltam az *inkább* funkcióit – építve a 2. pontban bemutatott szótári jelentés-meghatározásokra, egy részüket ugyanakkor összevonva, komplexebb szemantikai-pragmatikai kategóriaként⁶ kezelve (részletesen lásd lentebb). A tájékoztató jellegű adatszámokat a 3. táblázat mutatja.

<i>Inkább</i>	Kódexek	TMK + KED
FOKOZOTTABBAN	607 (65%)	433 (41%)
KÍVÁNSÁG, SZÍVESEBBEN	118 (13%)	289 (27%)
VALÓJÁBAN	191 (20%)	271 (25%)
HELYESEBBEN	5 (1%)	38 (4%)
TÖBBNYIRE	12 (1%)	31 (3%)
Összesen	933 (100%)	1062 (100%)

3. táblázat. Az inkább előfordulásai a vizsgált forráscsoportokban fő fogalmi kategóriák szerint (összesen 1995 adat)

Mindkét korszakban a mértékjelölés (FOKOZOTTABBAN) a leggyakoribb, a középmagyarban ugyanakkor valamivel kiegyensúlyozottabbá válik a részesedése az úgynevezett modális kategóriák gyakoriságának növekedésével.

Az összetettebb fogalmi csoportok közé tartozik a FOKOZOTTABBAN, a KÍVÁNSÁG és a VALÓJÁBAN, ezeket egyrészt szükséges volt további alkategóriákra bontani, másrészt átjárhatóság is megfigyelhető közöttük. A FOKOZOTTABBAN a hasonlítás mentén kapcsolódik a VALÓJÁBAN típushoz, a KÍVÁNSÁGhoz pedig az attitűdjelölésen – *inkább akar, inkább kíván* – keresztül. Ahogy a (3a) és (3b) példák mutatják, a VALÓJÁBAN és a KÍVÁNSÁG kategória is érvényesülhet egyidejűleg (a tágabb szituációs, tematikus kontextustól függ, hogy a személyes viszonyulás vagy a kontraszt tűnik-e hangsúlyosabbnak).

4.1 Az inkább fogalmi kategóriái: HELYESEBBEN és TÖBBNYIRE, ZÖMMEL

Az *inkább* legritkább, egyúttal viszonylag egyértelműen azonosítható fogalmi kategóriái a feldolgozott forrásokban a HELYESEBBEN, valamint a TÖBBNYIRE, ZÖMMEL – mindkettő kimutatható már a kódexszövegekben is. A HELYESEBBEN kontextusaiban az *inkább* előtt gyakran *avagy, vagy, vagyis*, esetleg más hasonló jelentésű, az átfogalmazás tényét hangsúlyozó elem szerepel:

- (4a) ez wýlagra valo theresse az zerzettes -Embernek jýgen ritkan lehet a wajýg inkab soha nem (SzékK. 173v)
- (4b) Azon ýdóben zent peter a postol ew tanoýthwanýwal tórteenettel awagy ýnkab isteñek akarattýabol meene az tartomanban (ÉrdyK. 654a)

⁶ A funkcionális megközelítést követve a fogalmi kategóriákat kapitális szedéssel emeltem ki.

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben
 Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7*

- (4c) az udvarárul egy ludat el vivén a farkas, ki is *harmadnap mulva, vagy inkább harmadnapra* vissza jött (Bosz. 415.)
 (4d) *Ki ne tsudálná vagy is inkább ne nevetné* különös városok' Népeinek szokásait? (Joás)
 (4e) Valóban midőn az ember halálos betegségben vagyon, sokan meg látogatták az *embert, de inkább a pénzt* (Gyöngyösy)

A korpuszadatok alapján úgy tűnik, a HELYESEBBEN fogalmát a korszakban elsősorban az *inkább* fejezi ki, a *jobban* ilyen használata sem a TMK-ban, sem a drámákban, sem az emlékiratokban nem mutatható ki (nincs adat *jobban mondva* vagy hasonló szerkezetre).⁷

A TÖBBNYIRE a mértékjelölés egy speciálisabb esete annyiban, hogy nem kifejezetten skálán történő előrelépést, hanem szélsőséges értéket, helyzetet, állapotot fejez ki:

- (5a) Jollehet hog *menden jdev ben* kel lennevnk zorgalmatossoknak az jok rol · de maga *inkab akoron* · mykoron az zentseghez iarvlonk (HorvK. 130r)
 (5b) ezertis nagi čuda az Embörnek orczaia / mert az erzekönsegöketh *inkab* . vristen *mind* ő benne helihöztette (DebrK. 7)

A szélsőséget az is mutatja, hogy nem kifejezetten összehasonlítás részeként jelenik meg (ez a VALÓJÁBAN típusal való kapcsolatát mutatja, lásd 4.3.):

- (6a) kérlek édes Fiam küld hozzám ismet Purgoltot, mert miulta Bécsben uoltál, az idő alatis *inkab mind* othon uolt (LobkPopp. 60.)
 (6b) az középső sereg *inkab mjnd* feir lobogos uala (Tel. 35.)
 (6c) el is érte ő azokat mind, de nehezen és gonosz utakon *inkább*. (Bethlen Miklós)

A középmagyar adatok alapján az utóbbi használatban a legritkább az *inkább*, ugyanakkor több funkcionális variánsa is rendszeres az élnyelvközeli forrásokban (a TMK alapján például: *többnyire ~ többére* összesen 19, *jobbára* 37, *leginkább* 86 adat).

4.2 FOKOZOTTABBAN

Az *inkább* elsődleges és mindkét forráscsoportban legtipikusabb fogalmi kategóriája a **mérték nyomatékosítása**, a FOKOZOTTABBAN. Ebben a használatban funkcionális variánsa a *jobban*: a kódexadatokban viszonylag ritkább változat, a középmagyarrá jóval számottevőbb lesz, továbbra is csak közelítve az *inkább* részesedéséhez. Az adatok megoszlását a 4. táblázat mutatja.

FOKOZOTTABBAN	Kódexek	TMK + KED
<i>inkább</i>	607 (87%)	433 (60%)
<i>jobban</i>	91 (13%)	291 (40%)
Összesen	698 (100%)	724 (100%)

4. táblázat. Az *inkább* és a *jobban* előfordulási arányai a kódexekben és a középmagyar regiszterekben

⁷ A Magyar történeti szövegtárban (leírását lásd Sass 2017) 1829-es az első adat.

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

A kategória szerkezeti jellegzetessége az, hogy az előfordulások jelentős részében (a kódexek esetében 80% fölött, a középmagyar forrásokban mintegy 65%-ban) előzik meg további nyomatékosítók: az *annál*, *annyival*, *ennél (is)*, *még*, *mennyivel*, *mentől*, *minél*, *mind*, *naggyal*, *sokkal*, *sokszor stb.*, illetve a hasonlítás, viszonyítás alapját jelölő *valamitől*, *valaminél* típusú elemek. Csak néhány példát idézve:

- (7a) Mýnel gazdagb az Ember. *annal inkab* kewltý hogý kewes vagýon, (Svetk. 16.)
- (7b) ezekre a Fatens intette, hogy ne fenegetódyék, de *annyival inkább* föl gyullada, (Bosz. 293.)
- (7c) Mégis én bñnhódtém érette, és Béli *énnám is inkább* (Bethlen Miklós)
- (7d) kérvén ha tud segélyen mind feleségén, mind tehenén; de ebbéli hozzá menetelért *még inkább* megh neheztelt (Bosz. 295.)
- (7e) de félelmemet *sokkal inkább nevelte* szegény bátyám keménységétől való irtózásom. (Székely László)

Ezek hiányában a hasonlítás és a kontraszt kifejezését kötőszók erősítik – *hogynem*, *hogysem*, *hogynemmint*, *mint*, *mintsem* –, például:

- (8a) Tehat akoron az az itelet napian *inkab* segel meg az alhatatos bekeseg · *hodnem mint* minden ez velagí hatalmassag (DebrK. 280)
- (8b) engemet okoztanak, bennem akarván *inkább* találni a fogyatkozást, *mint benne* (Bethlen Kata)
- (8c) Es ugian ezen azoni felöl mondotta Nemes Pall hogi *inkab felek* etul az Aszonitul hogi megh bant, *hogi sem* az Istentől. (Bosz. 554.)
- (8d) ez a' tábor, mely *inkább vér ontásra, mintsem ünnepnapí tiszteletre* idéztetett ide, (Joás)

Nem példátlan, hogy az *inkább* és a *jobban* saját magával kollokálódik 'egyre inkább' és 'egyre jobban' értelemben – ez főként a kódexadatokból idézhető, de a középmagyar forrásokban is előfordul:

- (9a) *ynkab* es *ynkab* kezde bankodný (JordK. 153/20)
- (9b) Es ezen kerlek · hogí ti zerelmetek *ionkab* · es *ionkab* bövöll'ön tvdomañban (DöbrK. 192r)
- (9c) es az tevz *jnkab* es *jnkab* meg hatalmazuan (DomK. 119v)
- (9d) Ez az egyik oka az én majd mind *inkább-inkább* siető veszedelmeknek. (Bethlen Miklós)
- (9e) kérjük ő Felségét, hogy ennek utána is napról napra *jobban jobban* megh világosítsa az ő Sz[ent] Igéjét (DispD.)
- (9f) mellyek bizonynyára naponként *jobban jobban* nevededvén, hiredet, nevedet terjeszteni fogják még a' külső országokon is széllyel (Megszégyenült irigység)
- (9g) semmi segítség sohonnat nem küldetett, naponként pedig az ellenség három felöl *mind jobban jobban* szaporodott és áradott (KárÖn.)

Varga Mónika:
Jobb, inkább csak engedjük el –
Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

A funkcionális variánsnak tekinthető *jobban* a kódexadatok szerint valamivel rendszeresebben fejezi ki a nyomatékosítást önállóan, jóllehet nem példátlan épp az *inkább*-bal váltakozva a *mennyivel* és az *annyival*:

- (10) *Meneuel iobban* valakí allelökneç meltosagat meg esmeri / *anneual inkább* meg zegönli a gonoz eletbe magat viselni (NagyszK. 231)

A középmagyarban már nem elhanyagolható az *annál jobban*, *mentől jobban*, *még jobban*, *sokkal jobban* részesedése (összesen 74 adat, 25%):

- (11a) Ugy vetett azután *annál jobban* gyanút a Tanú hogy Fessetöné ronhatha el a kis Gyermeket. (Bosz. 488.)
 (11b) abban mesterkedtenek, hogy *ki-ki mentől jobban* lehet eltitkolhassa magát, (Székely László)
 (11c) Ilyen a bosszúság, mely szavaimmal olajat öntöttem a tűzre, s *még jobban* lobogott azután. (Székely László)
 (11d) Úgy örizte Erős Uram, hogy nállam is *sokkal jobban*, (Bark. 272.)
 (11e) *Mind jobban* fő most az fejem abban, menjek-e Bécsbe, ne-e? (Kár. 171.)

Ezekben a használatokban a *jobban* polaritása semlegessé válik, így negatív kontextusokban is megjelenik; a kódexadatok között erre nem találtam példát, a középmagyar forrásoktól kezdve viszont rendszeres, például:

- (12a) mondgya még is, ugy mond, te János semmivel sem lehet ám Embert *jobban megh rontanyi* mint az Csirkével (Bosz. 219.)
 (12b) csak ugyan tovább is kénszeritette ezt mondván, vegyétek le rúlla *mert jobban el romol* (Bosz. 310a.)
 (12c) Tartván attól, nyavalyája *jobban nehezedik* (Székely László)
 (12d) *jobban szánom*, hogy bolond s nincsen esze (Kár. 117.)
 (12e) még is Szivem úgy *sopánkodnak*, vagy *még jobban* (Kár. 166.)
 (12f) Melyen *jobban megharagudván*, azonnal szidni kezdem szemben (KárÖn.)
 (12g) Estvére *jobban megindulván* az fájdalmak, azután ágyban estem (KárÖn.)

A középmagyarban az *inkább* és a *jobban* egymást követően is előfordul, jóllehet nem variánsként, mint az a kódexekben jellemző (lásd 9a-c példák), hanem eltérő funkciókban: a *jobban* értelemszerűen a mértéket, intenzitást jelölve, míg az *inkább* az episztemikus nyomatékosítást vagy épp a személyes viszonyulást fejezte ki:

- (13a) egy mák szemnyit sem hajtottak sem szavamra, sem parantsolatodra, *sőt inkább annál jobban* bé reteszelték az ajtókat (Joás)
 (13b) de az én *bánatom* gyermekim halálán *inkább magamban folytódva lévén*, nehogy szegény elgyengült feleségemet ezen való bánatommal *még jobban* is megszomorítsam, s elgyengítsem (Székely László)

Az *inkább* a FOKOZOTTABBAN kategóriában elsősorban események, állapotok, lehetőségek összehasonlításakor jelent meg, csak néhány példát hozva:

Varga Mónika:
Jobb, inkább csak engedjük el –
Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról közép magyar regiszterekben
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

- (14a) *Sokkal inkább javallom a' bizonyost a' bizonytalannal* (Constantinus és Victoria)
 (14b) *ugj megh romlott a Fatens hogj inkább halálához, mint sem életéhez közelebb volt* (Bosz. 439.)
 (14c) *Noha félek hogy talám Ngságodnak gyakori levelem által molestiat inkább mint kedvességet causalok* (Peregr. 1. 84.)
 (14d) *Ha it leszek is, had legyenek it, s ha elmegyek, még inkább.* (Bark. 300.)

A *jobban* összehasonlítás részeként ritka, de attitűdöt jelölve nem példátlan, bekövetkezett eseményre és kívánságra vonatkoztatva egyaránt:

- (15a) *sokat sajnálta mondván, jobban bánom soknál*, mert nehéz az olatin állapotot szerezni (Bosz. 261.)
 (15b) *Jobban irigységből hogj sem valamely más okbul* vallya e fatens hogj Vajda Jánost Boszorkánynak hívják. (Bosz. 411.)
 (15c) *Jobban szeretnék most annál a' táncznál* egj pohár bort. (Actio Curiosa)
 (15d) *mert az ha lehetne még az poharat is mind meg inna, de az a' Polycarpus még annál is jobban szereti* (Actio Curiosa)

Itt érdemes jelezni ugyanakkor, hogy korábban valamelyest eltérően oszlott meg a *jobban* és az *inkább* használati köre; az érzelmi viszonyulást kifejező igéket hasonlítás részeként (pl. *gyűlöl valakit valakinél*) manapság *jobban*-nal mondanánk, a korszakban azonban nem ez a jellemző:

- (16a) *Jollehett, senkit Inkāb Importunus embernell* Vdwarnal nem wtalnak. (Tel. 102.)
 (16b) *Enis azerth mostan inkább giwleöllek, mint az kigio az pawat.* (Szép magyar komédia)
 (16c) *lam senkit nem giwleötet én nalammal inkább ez Vilagon* (Szép magyar komédia)

Az *inkább* FOKOZOTTABBAN kifejezéséhez tehát közvetlenebb attitűdjelölés kapcsolódhat; az ómagyarban ez a használat ritkább (150 adat, a vonatkozó kódexadatok összesített adatszámának – ld. 4. táblázat – mintegy 25%-a):

- (17) *mýkor the ýnkabh gyönyörködöl az egh máchka ffýuban mýkor elötted ýatzyk, hoǵh nem ö az naǵh kýnčhben* (Könyvecse 32v)

A közép magyarban rendszeresebb az *inkább akar*, *inkább szeret*, *inkább bán*, *inkább csodál*, olyankor is, amikor a viszonyítás alapja nem explicit (163 adat, a korszakra összesített adatszám – ld. 4. táblázat – közel 38%-a). Például:

- (18a) *de ezt iol tudom, hogj Siluanus inkább szereti Juliat, mint az heia az tik fiat.* (Szép magyar komédia)
 (18b) *Tudósítson Kegyelmed, Szívem, a nestbélléshez mellyikbül szabassak. A büdösküszínbül-é, mely nekem inkább tetszik, vagy a gyöngyszínbül?* (Bark. 84.)
 (18c) *Inkább bánom*, hogy sok rossz emberim miatt magadnak kell az gazdaság igáját vonnod. (Kár 117.)
 (18d) *felette tetszik nekik s örülnek; azért Édesem egyet includálok, hogy az oda le valók között is publicáltas, inkább kedvek dudorodik* (Kár. 131.)

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

Nem nyilvánvaló, hogy az *inkább* e kontextusainak egy részében (főként a *szeretne, kíván, választ, akar* kapcsán) a 'szívesebben' jelentésárnyalat, vagy az intenzitás és az ezzel gyakran együtt járó kontraszt kerül-e előtérbe. Más szavakkal felvetődik, hogy az alábbi részletek (indirekt) **kívánság**ként értendők-e (felszólítás, utasítás szerepel benne), vagy pedig a viszonyulás felfokozottsága a hangsúlyosabb (lásd még 4.4.):

- (19a) Te zenthseegódnék týtólendew atyám halaat adok . mýndden ýo akaratodon . *De ýnkab kewanom* hogý teegý esmeg nywgodalmamnak helyeere az koporssoban (ÉrdyK. 298b)
- (19b) jól lehet mōnaik zvkes legyen, *de maga inkab kiuāna* <azt> hogý zeressetek *hogý nem* felietek BirkK. (2b/30–31)
- (19c) Jövendőre is *inkább szeretném* az született magyar lingvistát mellette, mintsem valamely idegeny nemzetet, vagy francziát (Kár. 188.)

A (17–19) példákban látott és azokhoz hasonló szövegrészletekben az *inkább* funkcióját nagyrészt az elhelyezkedése határozza meg; ha a főmondatban szerepel, akkor az attitűdjelölést nyomatékosítja, ha viszont a mellékmondatban, akkor a kívánt esemény, állapot kerül előtérbe:

- (20) *Nem akarom* az býnes embernek halalaat *De hogý ýnkab meg terýón es eellýen* (ÉrdyK. 86b)

Hasonló a helyzet akkor, amikor a megnyilatkozó vélekedéséről van szó; ha a főmondatban van az *inkább*, akkor a vélekedés tényét nyomatékosítja, azonban az alábbiakat meg lehetne úgy is konstruálni, hogy a mellékmondatba kerüljön az *inkább* (vö. [21a] *hiszem, hogy inkább Esztergom alá visznek bennünket*; [21b] *de hiszem, mégis inkább talán italtra kapott* stb.), ekkor azonban az ott jelölt esemény **nagyobb valószínűsége** kap hangsúlyt:

- (21a) *inkab hißem* hogj Eßtergom ala uißnek bennünket. (Tel. 31.)
- (21b) Gondolnám, megfosztották, de *inkáb hiszem*, mégis talám italtra kapot az úton, s azért késet. (Bark. 222.)
- (21c) de ők bizony, *inkább hiszem*, jól vették észre az én elmémet (Székely László)

A funkcióbővülést és -átértékelődést tekintve a FOKOZOTTABBAN további két kontextusban is átfedést mutat a modális VALÓJÁBAN típusal. Az egyik az összehasonlítás mentén alakul ki, és emiatt szorosabban kötődik a mérték kifejezéséhez (az alábbi példában 'azoknál nagyobb mértékben' → 'azok helyett'). Egy példát idézve a kódexekből:

- (22) Azok kedegh mondanak. Meny el eennen merth maydan, teghed *gyettrwnk ýnkab azoknal* (JordK. VIIIb)

Hasonló kontextus a középmagyarban is rendszeres, a viszonyítás alapja explicit az alábbi példákban a *pénz*, a *fátum*, valamint *az*), ugyanakkor bekövetkezett eseményre vonatkozik (*pápisztává levénk, vetett volt, jött*), amely az 'ehelyett, valójában ez történt' jelentés (vö. Juhász 1992: 821) tipikus vonásának tekinthető:

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról közép magyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

- (23a) mert pápistává is lévénk azután, s a Barcsai Ágnes sok pénzét is elköltők, *inkább volt* hát itt a pénz tekintet, *mintsem egyéb* (Székely László)
 (23b) ahová is engem a *fátum vetett volt inkább, mint* a tanács, vagy *szándék*, mert én Kaszára Petróczi Istvánhoz akartam menni (Bethlen Miklós)
 (23c) oda kell küldeni, mert ő *inkább jött azért, mint érettem*. (Kár. 158.)

A közép magyarban a másik olyan kontextus, ahol problematikus elválasztani a (kollokációk – *mind, annyival* stb. – által is hangsúlyozott) FOKOZOTTABBAN és a tagadás miatt szintén hangsúlyos VALÓJÁBAN típust, amikor két tagadott – azaz ténylegesen nem realizálódó – eseményt, állapotot hasonlít össze a megnyilatkozó:

- (24a) Soha senkit sem gyógyítottam, *annyivalis inkább nemis rontottam*. (Bosz. 360.)
 (24b) ki felül !mégh Hahoton lakott semmi némö boszorkánságh nem hallatott, és így ad 2dum *annyival inkább senkit sem fenyegetett* (Bosz. 223.)
 (24c) Boszorkánysága iránt pedig leg kisebb gyanúságot *annyival inkább bizonyost* nem hallott s nem is tapasztalt. (Bosz. 567.)
 (24d) Én ugyan az költség távoztatásáért valami módját ejthetem, *nem megyek, annyival inkább*, hogy előre általérttem (Kár. 156.)
 (24e) senki is azt tőlem nem kérdé, micsoda vallású ember vagyok, *annyival inkább senki is velem disputatióba nem elegyedék*. (Székely László)

A (24a–e) szövegrészekben nem olyan események, állapotok jelennek meg, ahol valamiféle skalaritás kapcsolja össze a két tagadott tartalmat, azaz az *inkább* a szélsőségességre hívja fel a figyelmet (manapság ezt a *végképp, egyáltalán, pláne* fejezné ki).

4.3 VALÓJÁBAN

A VALÓJÁBAN típus is komplexnek tekinthető. Az adatok alapján érdemes valamelyest külön kezelni bekövetkezett eseményre vonatkozó *inkább* előfordulásait azoktól a kontextusoktól, ahol egy adott lehetőség (esemény, állapot) gyakorisága, valószerűsége is előtérbe kerülhet. A **bekövetkezett eseményre** vonatkozó *inkább* által a megnyilatkozó arra hívja fel a figyelmet, hogy (saját vagy mások) korábbi elvárásai nem teljesültek, épp ellenkezőleg. Ezekben a kontextusokban tehát a kontraszt válik hangsúlyossá, ennek megfelelően tipikusan a *sőt*, a *hanem*, a *nemhogy* és a *de* kapcsolóelemekkel együtt fordul elő:

- (25a) *nem hogj jobban lett volna; sőt inkább nevedett nyavalyaja* (Bosz. 61.)
 (25b) *nem is adtam én el*, tudtomra, soha rókabört, mint sokan, *hanem vettem inkább*. (Bethlen Miklós)
 (25c) ma *sem esmertem*, hogy megnehezedtem volna, *sőt inkább* könnyebbedém (Nád. p. 85)
 (25d) nehéz elhinni, hogy az haza javát kívánná munkálódni, mert *element inkább, nemhogy* munkálódta volna. (Bark. 20.)

A kódex adatokban a *de inkább* szinte egybefonódik, 'hanem' jelentésben, ez is a kizárólagosságot erősíti (eltávolodva a mértékjelölésre jellemző skalaritástól):

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

- (26a) az k̄ynoknak sem keduezetek: *de ȳnkab* ők keduezenek t̄wnektek (Könyvecse 11v)
 (26b) es meg lattod · hoḡ m̄ynd ez id̄oc zerent valoc sēmik *de inkab* iḡon bizontalanoc · es meg nehezitend̄oc (LobK. 53)
 (26c) Ydeghenth kedeegh nem k̄owethnek, *de yn kab* elfwthnak h̄w̄ t̄wle (JordK. 661)
 (26d) masnac m̄yatta sinki meg nem otalmaztathatic sem meg nem mentethetic · *de inkab* ki ki · mind elég ter̄o lezzen ön̄on maganac (DebrK. 275)

Jóllehet a befejezettség meghatározó tulajdonsága a 'valójában ez történt' típusnak, a kódex-adatok esetében az igemód- és igeidőrendszer (részletesen lásd Abaffy 1992, elsősorban: 164–166, 171–177), többféle változatot megenged. A hangjelölés miatt főként az ómagyarban válhat kérdésessé, hogy bekövetkezettként szerepel-e az adott esemény (az alábbi példában 'választám' vagy 'választom' az olvasat):

- (27) Een *ȳnkab valasztam* istennek hazaba el vetetee lennem / hoḡy nem b̄yнесеknek hazaba lakoznom (KeszthK. 114r)

A (28a, 28b) példák feltételes mód jelen és múlt idejű igéket tartalmaznak, viszont egyértelműen bekövetkezett eseményre utalnak, akárcsak a *-t* jeles múlt idejű, kijelentő módú változatok (vö.: *sēmit nē haznalt vala de inkab megnēhēzedet vala*" ([MünchK. 40rb]):

- (28a) Latuā ke· pilat[us] hoḡ *sēmit sē haznalna de inkab zay lēnnē* (MünchK. 34va)
 (28b) mert *semyt nem haznalna, de yn kab* nagyob rohanas lennee a' nep kezeth (JordK. 446)

A jelen idejű feltételes módú, de valójában *-t* jeles múlt értékű változat a középmagyarban sem példátlan (az igeidők középmagyar kori alakulástörténetéről újabban lásd Mohay 2018, 2020, 2021):

- (29) Mikor egy hólnapig *inkább mind nehezültön nehezülne, hoḡy sem mint* gyógyulna (Kbosz. 24.)

Az ÉKsz.¹ és ÉKsz.² a szinkrón, illetőleg közelmúltbeli forrásokra alapozva kiemeli, hogy ebben a funkcióban az *inkább* előtt tagadott szerkezet szerepel – a középmagyarban ez gyakori, de nem kizárólagos, illetve nem feltétlenül explicit:

- (30a) Ha azért igaz, hoḡy az terekek is egymásra támadnak, *el kell veszni* az ű országoknak, *de inkább* még eddig mind öregbedett. (Nád. p. 18)
 (30b) Az kezemet gyógyítá, *de inkább* megvesze. (KBosz 24.)
 (30c) azt gondollátok talán, hoḡy én imént is *orvosságot attam* néki, *de inkább* mérget (Bosz. 441.)

A HELYESEBBEN kategória is hasonló összefüggésen alapul, használatakor azonban a metakommunikatív jelleg kerül előtérbe, az átfogalmazásra hívva fel a figyelmet (a kontextusok egy része átjárható, a [30c] szövegrészlet megkonstruálható így is: *én imént is orvosságot adtam neki – vagy inkább mérget*).

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról közép magyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

Az *inkább* elvárások ellenére bekövetkezett eseményre vonatkozó használata tipikus grammatikalizációs céltartomány (REPLACIVE, például: *instead, rather than* 'ehelyett, inkább'), jóllehet a tipikus forrástartományok más fogalmi kategóriákból származnak: ilyen a PLACE 'hely', valamint az olyan igék, mint az angol *take, keep, hold* '(meg)fog, visz, tart' (részletesen lásd Kuteva et al. 2019: 334–335).⁸ Itt érdemes megjegyezni, hogy a magyarból is idéznek ilyen változást, a *hely* → *helyett* kialakulását (Kuteva et al. 2019: 334–335).

Hozzá kell azonban tennünk, hogy az ezúttal vizsgált korszakban az *ehelyett* ~ *ahelyett* ilyen használata kevésbé mutatható ki: a TMK-ban nincs *ehelyett*, az *ahelyett* 3 adattal szerepel, egyik sem a várapozással ellentétben bekövetkezett eseményre vonatkozik. További funkcionális variáns lenne a *valójában*, azonban a TMK négy adatából mindössze egy szerepel az ezúttal releváns kontextusban 1764-ből:

- (31) tsalárd [mes]tersége által ezen szegény Embereket annyira vitte hogy ő fe[le]ttébb meg gazdagittaná, *de valójában* jól meg szegényítette (Bosz. 511.)

A feldolgozott emlékiratokban és drámákban sem adatolható az *ehelyett* és a *valójában* a (25–30) példákban látott szerepben, tehát legalább a 18. század második feléig dominánsan az *inkább* tölthette be ezt a funkciót. Rendszeres ugyanakkor az olyan kontextus is ebben a fogalmi kategóriában, amikor a megnyilatkozó a leírt eseményt **bizonyosabbnak**, illetve a **valóságnak jobban megfelelőnek** tartja:

- (32a) Fiam Uramnak akaratoskodásán nem csudálkozom Szivem, *inkább azon csudálkoznám*, ha változot volna. (Kár. 269.)
 (32b) Én is mindenfele tudakozok, de ott talán *inkább kaphatna* az ember. (Bark. 78.)
 (32c) egy jobbágyasszonyom, mihelyt meglátta a szörnyű tüzet, kitörte mindjárt a nyavalya; mely rajtam *inkább megeshetett volna*, ha Isten nem könyörült volna (Bethlen Kata)

Az adatok alapján a kódexekben valamivel rendszeresebb a 'valószínűbb, közelebb áll a valósághoz' jelentés, mint a már bekövetkezett esemény nyomatékosítása – a közép magyarban megfordulnak az arányok a kontraszt javára, ha a különbség nem is kifejezetten jelentős (a megoszlást az 5. táblázat mutatja).

Kódexek	<i>inkább</i>	TMK + KED	<i>inkább</i>
valójában ez történt	85 (44%)	valójában ez történt	164 (60%)
bizonyosabb, gyakoribb	106 (56%)	bizonyosabb, gyakoribb	107(40%)
Összesen	191 (100%)	Összesen	271(100%)

5. táblázat. A VALÓJÁBAN fogalmi csoport altípusai a vizsgált forrásokban

⁸ Az angol *rather* szintén más forrástartományból alakult ki, eredeti jelentései 'early, quickly' (https://www.uibk.ac.at/anglistik/staff/herdina/kursunterlagen/mayhew_a_a_concise_dictionary_of_middle_englishbooksee.org.pdf)

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

A bizonyosabb, valóságához közelebb állónak tartott eseményekre utaló *inkább* is a FOKOZOTTABBAN típusból értékelődött át: 'nagyobb mértékben, rendszeresebben [pl. lehetséges, esélyes] → valószínűbb, közelebb áll a valósághoz'. Utóbbi a kódexadatok egy részében nem válik el élesen a mértékjelöléstől. A (33a) példában egyaránt előtérbe kerülhet a skalaritás, a FOKOZOTTABBAN, azaz „annál is jobban belekeveredik”, és a kontraszt, VALÓJÁBAN „nem-hogy kifejtene magát, hanem belekeveredik”. A kettősség talán attól is függ, hogy az ejtést és kifejtést egyfajta küzdelemként, több szakaszból álló folyamatként konceptualizáljuk-e (ez ad teret a skaláris értelmezésnek), vagy pedig csak az ejtést képzeljük el pillanatnyi eseményként (ez pedig a kontrasztot és a ténylegességet teszi hangsúlyossá):

- (33a) mert *ynkab erdeghnek haloyaban eyty ennen magaat / honnem ky feytenee magaat* belóle (ÉrdyK. 320a)
 (33b) Annak okaert soha ott semy vete meen nem lehet embernek eeleteere ky *ynkab mondatyk temlecznek es purgatoriomnak honnem mynt* ott ember lakhatneek (ÉrdyK. 579b)

Az elhatárolást támogatja annak felvetése, hogy egy skálán elhelyezhető-e a kétféle választási lehetőség (a [34a] példában ilyen a nevetség és a „gonosz gondolat”) – illetve megjelenik-e másféle viszonyítás, kontraszt, mint a (34b) esetében:

- (34a) iarnotok oly ektelen es-nyaualyas ruhaban . hofi ha fertezetes zemekuel illeneek titeket neznye . *ynkab meuetsgre honnem gonoz gondolatra remwltetneyek* (VirgK. 149)
 (34b) vay byzoñara az yllyen ember *nem zomehozyk ez vylagy telhetetlenseget: de ynkab zomehozyk* az malaztnak annyahoz az az zyz mariahoz (TelK. 345)

A valószínűséget, bizonyosságot kifejező kontextus egyaránt vonatkozhat zajló és jövőben várható eseményre, állapotra:

- (35a) Tudod hogy *inkább egészségemre* vagy az, *hogy nem mint* valami nyavalámra. (Nád. p. 45.)
 (35b) úgy mondá az borbély, hogy ő semmit nem használhatna az ő kötésével, *még inkább ártana* az ő kötése neki (KBosz. 20.)
 (35c) arra azt mondotta az Csordas, semi az Aszoniom, az üden tizenharom kű esső leszen, *az inkab fogh* megh niomoritany. (Bosz. 458.)

A jelenkori leírásban a VALÓJÁBAN típusú *inkább* a tárgyilagos, személyes kívánságot, szándékot nem tartalmazó használatok közé tartozik (lásd 2.), azonban a történeti adatok alapján mutathat átjárhatóságot a személyes viszonyulás felé. Az alábbi példákban ugyan célokat, szándékokat hasonlít össze a megnyilatkozó, de bekövetkezett eseményre vonatkoztatva, így a kontraszt válhat hangsúlyossá, nem a cselekvő szándéka:

- (36a) Nam embernek ffya es nem yewt hoğ neky zolgaltathneek, *de hoğ ynkab* zolgalna, es adnaa hű lelkeet sokaknak meg valtsagaert (Jordk. 491)
 (36b) Mert nem akarta ev bozzvyat allany · hazvg auagy keserev bezeddel · *de jnkab* lagy es alazatos felelettel · egyebeknek gonossagaat meg vigasztotta (HorvK 137r)

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben
 Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7*

- (36c) Nem az bezed ez, hoğ mel' ýrgalmassagot hýon, *Deh ýonkab*, Az hoğ mel', haragot, es hýrtelenkedéest ġwýston (SzékK. 24v)
- (36d) es oda yeweenek; *nem csak Jesusserth, de ynkab* hogy lazarth es lathatnaak (JordK. 670)
- (36e) Es semý vȳgaztalast *nem akarna* venný: mert az ollýan dolog vezedelmes: *De ýnkap* akkoron býzodalmas remeenseegót es lelký vȳgaztalast keel venný (ÉrdyK. 81b)

Az sem példátlan, hogy hangsúlyozottan nem bekövetkezett esemény, sőt a jelen és a jövő áll egymással szemben, így a (37) példában egyaránt értelmezhető a szándék – pontosabban annak hiánya („a jövődökhöz nem szívesen lát”) és a kontraszt („a jövődökhöz valójában nem lát ~ képtelen látni”):

- (37) O azért az emberi zivnec vacsaga es tompasaga hog čak ez ielen valokat gondolia · es az ivvendöchez *inkab* nem lath (DebrK. 238)

Közvetlenebb kontextusok is adathatók a kontraszt és a személyes viszonyulás (kérés, akarat, minősítés kifejezése) intenzitásának együttes hangsúlyozására:

- (38a) Felebarátomnak meg tsuszamodtát, midón jól folynak dolgai, éppen nem kívánom, *sőt inkább kérni fogom a'* nagy Istent (Joás)
- (38b) uiszha jeöuet az várban szállasz; nem bánom bizony *seőt inkab akarom*, ha, nem félsz attul az rut ocsmán nyaualiátul (LobkPopp. 44.)
- (38c) ne agia Isten hogy bannam, hogy kegyelmed föl nitotta *sőt inkab nagi confidentianak tartom*. (Zr. p. 272.)

A VALÓJÁBAN és a KÍVÁNSÁG, SZÍVESEBBEN típusa közötti átfedés a szerkezetben is jelentkezhet (óhajtás részeként, ugyanis épp a vágyott kimenetel ellenkezője realizálódott), a *jobb volt volna* és az *inkább* egyazon eseményre vonatkozhat:

- (39) de Iaý : ez felecnek · mert bizonyával *íob vot vona* hog ha *inkab* az zerzetnec rvhaiat soha čak zomöckel sem lattac vona hod nem mĩnt ez kepen elnec (DebrK. 263)

4.4 KÍVÁNSÁG, SZÍVESEBBEN

A KÍVÁNSÁG fogalmába tartozó előfordulások tovább csoportosíthatók aszerint, hogy a megnyilatkozó (illetve más szereplő) saját magára vonatkozóan fejezi-e ki akaratát, hajlandóságát, hogy valamit szívesebben tesz, tenne. Például:

- (40a) *jnkap zenuedek* mynden atkot · hog nem az en fogadasomat meg zegneem (MargLeg. 17v)
- (40b) anne zerelemnek ġyekere wolth en bennen : hogý *ýnkap wýgadok wala* egýebnek ýozagan hogý nem enýmen (ÉrsK.)
- (40c) Azert bizonynál az en lelköm es *inkab keserü halalt vöthvolna* honnem mĩnt elthvolna (NagyszK. 94)

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

Számos olyan előfordulásban is megjelenik az *inkább*, amikor a megnyilatkozó valaki mást szólít fel valami megtételére, vagy más szereplő épp a megnyilatkozót utasítja (akár csak közvetetten, gondolatban). Ezek sem tekinthetők tárgyilagos és episztemikus minősítéseknek, ugyanakkor nem annak a hajlandósága, viszonyulása jelenik meg, aki a cselekvést végzi [vö. ’jobb, ha mentek’, ’jobb, ha ... viselsz’, ’jobb, ha munkálkodik’]:

- (41a) Netalantal nem lezen elegh mynekwnk es ty nektek, *mennyetek ynkab* az vasara, es vegyetek magatoknak (JordK. 434)
 (41b) Ne fws zvgsegnekevl · se kedeg fel e melt orchat *ne visely · de inkab* feel rezeent alahaylottat (HorvK. 133r)
 (41c) Ne ágátok hel’t ördögnek · ki oroz vala Imar ne orozion · *Ionkab kedeg* mvnkalóggék kezevel (DöbrK. 189v)

A harmadik altípusnak tekinthető a megnyilatkozó személytelen formában megfogalmazott javaslata (*ember, valaki*), illetve óhajtása (azaz még kevésbé közvetlen felszólítás – sőt a megnyilatkozó részben magára is vonatkoztathatja):

- (42a) Merth zent ghergelÿ mondasa zerenth *Inkab halal hogÿ nem eeleth* (ÉrsK. 102ra)
 (42b) *Ionkab adna embör* magát mindön kenokra: hod-nem mint: Cak ég zömpillantasik latna az v zÿnöket (KazK. 3r)
 (42c) *walakÿ ynkab walaztana twz halalth hogi nem csak egizer tekinteneÿe* az nagi keserwseges kenth (ÉrsK. 208ra)

Az altípusok megoszlását a 6. táblázat mutatja. Feltűnő különbség a két időszak, valamint esetleg a formális és kevésbé formális regiszterek között is, hogy a középmagyar anyagban az *inkább* esetében a megnyilatkozó hajlandósága jelentősebb részesedésűvé válik (56%, míg a kódexekben csak 16%), mint a kívülről jövő, illetve másoknak szóló utasítás. A *jobb* használatai közül viszont a későbbiekben – és eltérő regiszterekben – is főként az utasítás a domináns (ez is alátámasztja, hogy például a korszak magánleveleiben és drámáiban ugyan számos példa van arra, hogy a megnyilatkozó utasítja valamire a befogadót, ezek a megnyilatkozások azonban a kódexekben látottaktól eltérő módon is megfogalmazódhattak).

Kódexek	<i>inkább</i>	<i>jobb</i>	TMK + KED	<i>inkább</i>	<i>jobb</i>
megnyilatkozó	19	45	megnyilatkozó	162	22
külső + utasítás	99	91	külső + utasítás	127	140
Összesen	118	136	Összesen	289	162

6. táblázat. A kívánságot, hajlandóságot jelölő inkább alcsoportjai a vizsgált forrásokban

Az altípusok formailag is elhatárolódnak. Azok a megnyilatkozások, ahol egybeesik a cselekvő és az, akinek a viszonyulását megismerjük, főként kijelentő és feltételes móddal járnak (utóbbi már lezajlott esemény kapcsán kifejezett óhajtás részeként, azaz irreális feltételként is megjelenhet). Jóllehet a KÍVÁNSÁG ezen altípusát úgy adja vissza a szakirodalom, mint ’jobb, ha, jobb lesz, ha’, egészen tényszerűen is megfogalmazhatók (ritkán már az ómagyarban is, lásd [1] példa – *inkább elmegyek* –, a középmagyarban pedig rendszeresen: *leszek, hallgatok*):

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

- (43a) ha az ellenség állapotja engedi, s Kegyelmed is ezen tájékon leszen, mégis *inkább leszek* itt, mint Olcsván, Kegyelmedtül, Szívem távul s ugyan pestis között. (Bark. 259.)
- (43b) *Inkább* csak *hallgatok* most. (Kár. 168.)
- (43c) en *inkab uetnem* le kanisaiaknak az szaruokat ha lehetne, de ha kegyelmednek maskeppen tecik (Zr. p. 280)
- (43d) Bátor *inkább soha ne tanulhattam volna*, hogy sem mint ilyen küssebbség esék rajtam. (DispD.)
- (43e) Bár *inkáb* Egerbe *maradt volna* a presidium számára. (Bark. 274.)
- (43f) *inkább lankám* egy házba egy ebbel, hogyanem veled (KBosz. 13.)

Ezzel szemben a kívülről jövő vagy másokra vonatkozó kívánság, utasítás explicit felszólítást tartalmaz (már a kései ómagyarban is, lásd E. Abaffy 1992: 178–179):

- (44a) Holot penigh visza adtad Édesem, ujj is hogj nem mint valami idegeny kézre szakadgjon, *inkáb ved* kezedhez (Kár. 76.)
- (44b) *Inkáb*, ha hibásab is, *a nőtelen legyen*. (Bark. 240.)
- (44c) kire felel az sérelmes, de nem mondom senkire mert te dolgoz, hanem *gyogyics meg inkább* kérlek (Bosz. 213.)
- (44d) hogysen valami tisztátalan életre vetemedjem, *inkább házasodjam meg* (Bethlen Miklós)
- (44e) Nagy szaporasággal azon nap meglészen a lakodalom is, hogy *inkább* megváltozás a dologban *ne lehessen*. (Bethlen Kata)

A közvetettebb utasítás viszont feltételként jelenik meg:

- (45a) ha megcselekedné, Kegyelmed válaszáig az executiót suspendálná, *zaklatna* adig másokot *inkáb*. (Bark. 23.)
- (45b) nem afféle semmi és vétkes könyveket, mint ma sok asszonyok kezében lehetne látni, *bár inkább* orsót, guzsalyt, matollát *foragtnának* (Székely László)

A fentiek közös jellemzője a választás és az ahhoz kapcsolódó személyes viszonyulás. Az *inkább* e használata a *jobb ~ jobb lesz/ volna*, ha szerkezetből indul ki, ráadásul még a közép-magyarban is rendszeresen váltakozik vele, elsősorban utasítás részeként. Míg a 4.2. szakaszban említett *inkább szeretném*, *inkább akar* típus a beszélő vagy mások viszonyulását közvetett módon fogalmazza meg (ha úgy tetszik, „deskriptív”), addig a tényszerű változatok (*inkább ezt teszem*) cselekvésértékűnek tekinthetők. Ahogy jeleztem, az átértékelődés az *inkább* elhelyezkedésének változásával járt (*inkább szeretném*, ha → *szeretném*, ha *inkább*).

A manapság is ismert *jobb szeretem* típus előfordul a gyűjtött anyagban (például: *jobb szereti ezer forintnál* [Bosz. 13.]), ugyanakkor a korszakban ez is váltakozik az *inkább*-bal; mindkét formában nagyobb cselekvésértéket is mutathat, ugyanis a mellékmondat felszólító (vagy kötő)módú igét tartalmaz:

- (46a) *Inkább szeretem*, hogy magadon *könnyitsen* Szívem, mintsem rajtam. (Kár. 134.)
- (46b) én bizon azért sem adom, *jóbb szeretem*, *nálom szenvedgyen*, hogy sem az nyargalla (Bosz. 291.)

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

4.5 Formai és funkcionális variánsok: Jobb és inkább

A *jobb* ó- és középmagyar kori előfordulásainak nagy részét a kézi szűrés alapján nem vehetjük figyelembe ezúttal (a kódexadatokból összesen 291, a középmagyar gyűjtésből pedig több mint 400 előfordulás minősítő és irány 'nem bal' jelentésű). A fennmaradó adatok kívánságot, utasítást fejeznek ki különféle szerkezetekben. A leggyakoribb a *jobb* + főnévi igenév, azaz egy tagmondatban szerepel a viszonyulás és a választott lehetőség (67 adat, 49%; az *inkább* ezúttal releváns altípusai közül a személytelen, közvetett utasításokkal állítható párhuzamba):

- (47a) *yob* embernek *meennyj* az sýralmas hazhoz . honnem . vendeegsseeges hazhoz (ÉrdyK. 523b)
 (47b) Merth öneký az Igassagnak wtath *Iob meg ne esmernye* hogý nē mýnth Ismereth wtan hatra theernye (ÉrsK. 124ra)

Ez a megoldás a középmagyar adatokat tekintve is rendszeresnek számít (60 adat, 37%). Hasonlóképpen gyakori ugyanakkor a mellékmondatos variáns, elsősorban a *jobb volna, ha ~ jobb, ha* (kódexek: 59 adat, 43%; középmagyar: 72 adat 44%), csak egy példát idézve:

- (48) *Iob wolth volna* ennekem *ha* Ingýen se zýlettem wolneek honnem az örök kenokath zenwedneem (ÉrsK. 86va)

Utóbbi ugyanakkor változatos formákkal realizálódott a korszakban – és a későbbiekben is. A (49a) és (49b) példákat 'bárcsak', 'jobb lett volna' jelentésben idézi Juhász (1992: 818), felvetve, hogy esetleg fordítói „kényszermegoldás”-ról van szó a 'vajha, bárcsak' jelentések visszaadására:

- (49a) Iaí enneköm hogý zúlettem volt *iob* ańamnac meheböl a serbe[= sírba] *vítettem volna* legottan (NádK. 158v)
 (49b) O íaí ennekoöm *iob* ingén se *zúlettem volna* (NádK. 167r)

Hozzá kell azonban tennünk, hogy a (49a–49b) példákban látottak nem egyedi, esetleges előfordulások, azaz a kötőszót és segédigét, kopulát nem tartalmazó változat más kódexekből is adatható:

- (50a) monda ýgý eeltem hogý ennekem nem esmerem hogý hogý ký lenne wadolom kýwöl de *yob wgý eeltem volna* hogý belöl az en lelký esmeretem ne wadolhatna enghemeth (ÉrsK. 272ra)
 (50b) Oh ennekem nyawalýasnak *yob ne zýwlethettem volna* hogé ne erre ýwtottam wolnaa (ÉrsK. 257vb)
 (50c) Moyses es aaron ellen tamadanak mondwan: *yob* az my atyankffyay kózót *vezttwńk vona el*, (JordK. 159)
 (50d) es mondanak: *yob megh holtwnk vona* ysten keze myath egiptom földeen (JordK. 43)

Látható, hogy például az ÉrsK. éppúgy használja kötőszóval és segédigével a szerkezetet (48), mint anélkül (50a, 50b) – ez pedig arra enged következtetni, hogy az utóbbiak sem kényszer-

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben
 Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7*

---

megoldások lehettek. A fentiek egy szélesebb kontextusba illeszkednek, ugyanis a kívánságot jelölő *jobb* mellékmondatos megoldásai több tekintetben is váltakozást mutatnak:

– a feltételként megfogalmazott választási lehetőség a *ha* mellett *hogy* kötőszóval is rendszeres:

(51a) *Iob woth wolna ha nem lettem wolna* (ÉrsK. 86v)

(51b) De iay az embörnek: mert *iob volna hogi* ingen se *zuletöt volna* az embör (WeszprK. 25r)

– a kötőszó el is hagyható:

(52a) *bewlczetek kedwel Es hatalmasokat newel ez ew maganaak ees jöb wolt wolna* [ø] *münd ez wýlag nem bwdosna* (ÉrsK. 247ra)

(52b) öteth megh nem lagýthattýah: merth keuel'h: *jöb volt volna* [ø] *ez wýlagra seh zwleteth volna* (Könyvecse 17v)

– a mellékmondat igéje nemcsak feltételes, hanem felszólító módú is lehet:

(53a) *Iob annac ha malomkö véttessec ö náka körñöl* (MünchK. 75va)

(53a) *jöb teneked hogý ez ylýen heusagot el hagýad* (ÉrsK. 202rb)

A felszólító mód ráadásul ugyancsak jelentkezhet kötőszó és kopula nélküli variánsokban is. tovább bővítve a (49a, 49b, 50a–d) példákban látott szerkezeti megoldást:

(54a) *kiuanhatod ez velagi morhat es tarthatod, mert ne talandan vegre meg zegeñedel, es mit mas gonozol tartana, iob te tarçad, es kölçed el* (BodK. 7r)

(54b) *Ne tegetec ne tegetec vram iesuson, éñe sok gonozokat, Emi [= 'íme'] iob en raytam tegetec, Emi [= 'íme'] iob engemet verýetec* (MisKTör 4r)

A *jobb* és az *inkább* nagymértékű átjárhatóságát alátámasztja a két elem együttes előfordulása is:

(55a) *de Iob: hog Ionkab ideik mi zenuegunk: hodnem ö* (TihK. 157r)

(55b) *Es valaki egget ez èn belē hūuöc küsdèdec közzöl megggonozbeitand inkab iob volna ö nèki hog eg zamar tèreh kö köttètñec ö náka körñöl / 7 a: tèngerbè èrèztetñec* (MünchK. 5va)

Az sem teljesen példátlan, hogy nem a kívánság, hanem mértékjelöléskor jelentkezik, együtt az *inkább* és a *jobb* (feltehetőleg 'egyre inkább' értelemben):

(56) *Ezöket haluan iob ionkab megh batorkodek* (TihK. 118r)

A *jobb* formai változatossága a középmagyarban sem szűnt meg teljesen. Kívánságot jelölő használatban továbbra is van példa *hogy* kötőszós és kötőszó nélküli megoldásokra is, emellett az igemód is variálódhat, adatható felszólító móddal (vagy kötőmóddal; vö. Bácsi 2021):

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

- (57a) *de iob wolná hogy Tawul kerwlné* (Szépír12. p. 673-674.)
 (57b) Nem bánom, Édesem, *job, hogy azt viselje* (Bark. 86.)
 (57c) *job, hogj koplaljon* az ló, teli legyen az erszény, mint sem kövér levén az ló, üres legyen az erszény. (Kár. 170.)
 (57d) *Job volna, [ø] lenne* emberséges embere. (Bark. 304.)
 (57e) *jobb volna [ø] árkuhnátok föll* az magatok részét ne tenninek az Marhák annyi kárt a Veteminyemben (Bosz. 278.)

Felmerül a kérdés, hogy az utóbbi esetekben a kötőszó törlődik (a korszak más kontextusaihoz hasonlóan, részletesen lásd Gugán 2017), vagy eleve nem is szerepelt a szerkezetben – a kódex-adatok a törlés lehetőségére utalnak, hiszen a kötőszós előfordulások bizonyultak rendszere-sebbernek. Ezek mellett további variáns adatolható eredeti középmagyar szövegekben ige, illetve segédige, kopula nélkül is – azzal a különbséggel a kódexadatokhoz képest, hogy nem irreális feltételt kifejezve, hanem utasításként jelenik meg (az adatok 13%-ában):

- (58a) *Job te magad leeg zembe zekel lwkacch[a]l*, (Svetk. 4.)
 (58b) *jobb köszönnye* kglđ reám azt a' pohár bort (Actio Curiosa)
 (58c) *Job épen bírja*, ha még övé lesz is valaha, had vegye épen kézhez. (Bark. 32.)
 (58d) Én az többi marhát is csak Hellenbachnak adom, az ország számára leszen, *jobb* annak *használjon*, mint egy particularis embernek (Kár. 101.)
 (58e) *jobb csak ereszen* meg kegyelmed (Bosz. 292.)
 (58f) csak úgy leszünk otthon is, mint az ágon ülő madár. *Jobb, amplectáljuk* a fejevári várat, jószágot, residentiát a császár rendelése szerént, (Bethlen Miklós)

Ebben a korszakban sem példátlan a *jobb* és az *inkább* kollokációja (szintén utasítás részeként):

- (59a) Szentelen vagy, Fortéljod nagy, Mindennek *inkább jobb, békét hagy* ['hagyj']!
 (Megszégyenült irigység)
 (59b) melyet ő meghozván, mind ő s mind Alvinczi mondának: *Jobb, inkább csak engedjük el* (Bethlen Miklós)

További variánsként kijelentő móddal is kimutatható a szerkezet, egyelőre csak a boszorkány-perekben:

- (60a) várj reá lustos kurva *job be fogod* a nyelved (Bosz. 311.)
 (60b) *job halgacsz* meg magad is meg bánod (Tóth Erzsébet pere, kézirat)

Itt érdemes utalni arra, hogy a *jobban* is előfordul kívánság kifejezésekor 'inkább, jobb, ha' jelentésben – az alábbi példák mindegyike drámaszövegből származik, és utasításnak tekintethető, jöllehet többes szám első személyű, tehát a megnyilatkozó saját cselekvésére és a társaságában levőkére egyaránt vonatkozik:

- (61a) *Indullyunk jobban*, kedves ötséim, hamarébb el érünk (József)
 (61b) Jacob: Azis meg lehet, édes leányom. Aser: Csak *ballagjunk jobban*. (József)
 (61c) *Mennyünk jobban*. Fogd kezén Constantine Victoriát; (Constantinus és Victoria)

Varga Mónika:

Jobb, inkább csak engedjük el –

Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben

Argumentum 19 (2023), 124–155

Debreceni Egyetemi Kiadó

DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

A KÍVÁNSÁG, SZÍVESEBBEN fogalmi kategória lehetséges motivációira és párhuzamaira térve Denison & Cort (2010) a szubjektivizáció és a grammatikalizáció részeként vizsgálja azt, hogyan lesz deontikus modalitást kifejező ige az angol *better* 'jobb' melléknévből. A *better* a szükségesség, a javaslat, valamint szándék és preferencia kifejezésére egyaránt használatos (vö. Denison & Cort 2010: 350); akárcsak a magyarban a *jobb*, beleérte az irreális feltételként megfogalmazott óhajtást, amely az angolban így kifejezve ritkává vált (Denison & Cort 2010: 375–376). A szerzők a szerkezeti változás több fázisát mutatják be, a mellékmondatot tartalmazó változattól a dominánsan puszta (*to*-val járó) infinitívuszos tagmondatig (köztük a *be* és a *have* segédigékkel kapcsolódást, valamint az elliptikus szerkezet térnyerését; Denison & Cort 2010: 355–361).

A *better* és a *jobb* közötti szerkezeti megfelelés nem teljes, egyrészt amiatt, hogy az explicit alany nélküli angol zéró igeformát, pl. *Better stay in the hotel lobby* a magyarban főnévi igeneves szerkezettel, esetleg feltételes mellékmondatlal lehetne kifejezni, másrészt annak köszönhetően, hogy a magyarban a *jobb* helyett az *inkább* a jellemzőbb bizonyos kontextusokban. A *better* modális igerészű elemmé grammatikalizálódásának az is fontos fázisa, hogy összehasonlítás részeként egy idő után inkább csak proverbiumokban jelenik meg (például a *We better get a takeaway than start cooking now* agrammatikusnak számít; Denison & Cort 2010: 355) – a magyarban azonban ez napjainkig is meglévő lehetőség. A szerzők hangsúlyozzák az igerészű *better* szerepét javaslattétel részeként, amely egy idő után egyaránt vonatkozhatott személyi és nem személyi alanyra egyaránt, főként azonnali, speciális eseményre referálva (semmint általános vagy habituális szituációra). Ebben a használatban a szerzők szerint (gyenge) deontikus modalitást fejez ki – illetve a javaslattételtől az utasításon át akár fenyegetés része is lehet. Ez utóbbit a szerzők nem tartják a *better* inherens tulajdonságának, de megjelenik ilyen kontextus részeként is: *It had better be good* 'jobb, ha jó lesz /ajánlom, hogy jó legyen', [...] *Better not* 'jobb, ha nem / inkább ne' stb. (vö. Denison & Cort 2010: 371–374). Hasonló jelentéstartalmak kifejezésére a *jobb* (és az *inkább*) is használatos, esetükben azonban nem következett be grammatikalizáció és szófaji átértékelődés – jóllehet a *jobb* fentebb idézett szerkezeti változatai (elsősorban az [58–60] példák) alapján lett volna erre lehetőség.⁹

A szemantikai, pragmatikai feltáró elemzést követően tágabb kontextusba helyezem az eredményeket, rámutatva a lehetséges variációs tényezőkre és – amennyire az adatok engedik – azok hatására.

5 Szerkezet, időbeliség, regiszter

A nyelvi variációt befolyásoló sajátosságok között megkülönböztethetők a szerkezeti jellemzők és az úgynevezett külső tényezők, mint az időbeli vagy épp a társadalmi beágyazottság (a kettőnek akár együttesen is jelentősége lehet, lásd utóbb Varga 2023).

Az *inkább* különböző használatait tekintve szerepet kaptak a kollokációk, elsősorban a FOKOZOTTABBAN típus kapcsán (míg a funkcionális variáns *jobban* esetében kevésbé volt markáns a további nyomatékosító elemekkel való együttállás). A kötőszóhasználat csak részben bizonyult jellegzetesnek: a *hogynem*, *hogysen*, *mintsem* a FOKOZOTTABBAN és KÍVÁNSÁG kon-

⁹ A *better* kapcsán megfigyelt további pragmatikai tartalmak (például a fenyegetés vagy az episztemikus modalitás) megjelenése és ennek kapcsán a *jobb* és az *inkább* váltakozásának részletes vizsgálata jelenkori anyagon egy további tanulmány témája lehetne.

Varga Mónika:
Jobb, inkább csak engedjük el –
Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

textusaiban egyaránt előfordultak; az *annál*, *annyival* a FOKOZOTTABBAN mellett a VALÓJÁBAN típusba átértékelődő előfordulások egy részében is megjelent (lásd [24a–e] példák), ugyanakkor a *de*, *hanem*, *sőt* kapcsolóelemek nagyrészt az utóbbi kategóriát erősítették.

Az *inkább*-ot tartalmazó tagmondat igeidő- és igemódhasználata (a középmagyarban) szintén legfeljebb egy-egy alcsoport szempontjából volt markánsabban megkülönböztető szerepű: a VALÓJÁBAN fogalmába tartozó, bekövetkezett eseményre irányuló altípusára értelemszerűen a kijelentő mód és a múlt idő volt a jellemző. A KÍVÁNSÁG típusban pedig azok az esetek, amikor megnyilatkozó (vagy más szereplő) saját magára vonatkozóan fejezett ki választást vagy hajlandóságot, kijelentő móddal és jelen idővel, azaz tényszerűen fordultak elő rendszeresen.

Jóllehet az ómagyar korról készült átfogó leírások (Juhász 1992; D. Máta 2003, 2011) hangsúlyozzák, hogy az *inkább* eltávolodása az alaptagtól azonosíthatóvá teszi a modális funkciókat, ez nem bizonyult meghatározó szempontnak (a középmagyarban legalábbis). Az alaptagtól való távolság különösen problematikus akkor, ha a tagmondatra mint eseményre referál az *inkább*, ez pedig a FOKOZOTTABBAN (78 adat, 18%) kategóriába eső kontextusoknál is előfordul (éppúgy, mint a KÍVÁNSÁG és a VALÓJÁBAN típus esetében):

- (62a) nagy szánakozással emlegettetik és dicsértetik vala. *Annál inkább* közel való szerelmeseinek, kedves atyjafiainak, nem kevés *keserűségekre esett* (Bethlen Kata)
- (62b) Rőjtökre lett származásátul foghást *annyival inkább* az után hogy Toth Györgyhez házosodott, *ismerte* napát Toth Györgyvet, (Bosz. 294.)
- (62c) a' mint azt csak enis könnyen tudnám demonstrálni; *mennyivel inkább* az én tsekély értelmennél sokkal meszszebb látó nagj elméknek azt *könnyü által látni* (Peregr1. 129.)

Ugyancsak több kategóriában gyakori, hogy a módosított elem közvetlenül az *inkább* szomszédságában van. Emellett rendszeres, hogy mértéket, intenzitást jelölve az *inkább* elliptikus szerkezetbe kerül (89 adat, 20%). Ilyenkor a szövegelméletben szerepel a viszonyítási alapnak tekinthető cselekvés vagy esemény, ezt követi az (*annyival*) *inkább*, amelynek alaptagja implicit, de a szövegből egyértelműen kikövetkeztethető:

- (63a) Fris egészségeden örvendek, *annyival inkább*, hogy az doctor javallásának helyt adván, az sétálást is continuálad. (Kár. 123.)
- (63b) Ezen szók akárkinek is jól eshetnek volna, nekem is *jól esett*, *annyival inkább*, hogy én betűt sem írtam volt ez iránt a cancellariusnak (Székely László)
- (63c) melly látásra a Tanu is megh rémulván (*annyival inkább* hogy előbb is csak nem közönségesen Kapuvariak emlétt Kiss Ferencztül tartottak) (Bosz. 296.)

Az adatszámok tájékoztató jellege ellenére informatív lehet a középmagyar korszakon belül évszázadokra bontani az egyes fogalmi csoportok előfordulási arányait – illetve ahol lehet, az *inkább* és a *jobb*, illetve leg *jobban* részesedését is bemutatni. Fontos azonban, hogy az alábbi táblázatok adatszámjai nem alkalmasak arra, hogy az egyes funkciók tényleges terjedését meghatározzuk belőlük, hiszen a különböző regiszterek által képviselt szövegmenyiség jelenleg nem azonos terjedelmű (a reprezentativitás további problémáiról lásd még Dömötör, Gugán & Varga 2021). Ezzel is magyarázható a 18. századi adatok különösen jelentős részesedése (valamint az, hogy a 17. század képviselteti magát a legkevésbé, lásd 7. táblázat).

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

Inkább	16. század	17. század	18. század
FOKOZOTTABBAN	73	25	335
VALÓJÁBAN	44	19	208
KÍVÁNSÁG, SZÍVESEBBEN	41	21	227
ZÖMMEL	7	4	20
HELYESEBBEN	2	7	29
Összesen	167	76	819

7. táblázat. Az inkább fogalmi kategóriáinak évszázadok szerinti megoszlása a TMK és a KED anyagai alapján (összesen 1062 adat)

A TMK és KED 16. századi anyagának egy része – elsősorban a TMK legkorábbi magánlevelei – nem sokkal későbbi a kódexadatok zöménél, mégis jelentős különbségek figyelhetők meg a két szövegcsoporthoz az *inkább* fogalmi kategóriáinak arányait tekintve. A FOKOZOTTABBAN ugyan a legkiemelkedőbb, a kódexadatok között azonban jelentősen magasabb részesedésű (607 adat, 65%, lásd 3. táblázat), mint a TMK és KED forrásai alapján (73 adat, 44%) – utóbbiakban már rendszeresebbé válik a VALÓJÁBAN (a kódexek 13%-ához képest 26%), és valamelyest a KÍVÁNSÁG is (20%-ról 25%-ra, a kategórián belül azonban történik arányeltolódás, az utasítás ugyanis az utóbbi forráscsoportban ritkább). Érdemes kiemelni, hogy a nagyobb intenzitású személyes viszonyulást jelölő *inkább* (például: *inkább akarom, inkább szeretem* stb.) a középmagyar korszak sajátossága (lásd még 4.2.); az *inkább hisz~ hiszem* 'valószínűbbnek tartom' például kifejezetten rendszeres (58 adat), elsősorban a korszak leveleiben és az emlékirataiban.

A regiszter vizsgálata azzal indokolható, hogy az ómagyar kori innovációk 16–18. századi terjedését nem feltétlenül ugyanazok a tényezők befolyásolják, amelyek egy, a korszakban frissen megjelent innovációnál várhatók (amelyek hagyományosan az alacsonyabb státuszúaktól származó informális szövegeket jelentik, vö. újabban Gugán 2020, 2021, 2023).

Inkább	Levelek	Boszorkányperek	Emlékiratok	Drámák
FOKOZOTTABBAN	201 (46%)	27 (17%)	155 (52%)	50 (29%)
VALÓJÁBAN	72 (17%)	87 (54%)	61 (21%)	51 (30%)
KÍVÁNSÁG	148 (34%)	41 (25%)	46 (16%)	54 (32%)
TÖBBNYIRE	10 (2%)	4 (2%)	15 (5%)	2 (1%)
HELYESEBBEN	3 (>1%)	3 (2%)	18 (6%)	14 (8%)
Összesen	434 (100%)	162 (100%)	295 (100%)	171 (100%)

8. táblázat. Az inkább fogalmi kategóriáinak regiszterek szerinti megoszlása a TMK és a KED anyagai alapján (összesen 1062 adat)

A 8. táblázat alapján a boszorkányperek egyedinek tekinthetők annyiban, hogy az utóbbi regiszterben a (magánlevelekével közel megegyező) szövegmenyiséghez képest viszonylag ritka az *inkább* használata. A fogalmi kategóriák szempontjából pedig jellegzetes, hogy ebben a szövegtípusban a FOKOZOTTABBAN a legkisebb részesedésű (szemben a levelekkel és az emlékiratokkal), míg az úgynevezett modális funkciók, elsősorban a VALÓJÁBAN (54%), kisebb részben a KÍVÁNSÁG (25%) teszi ki az adatok zömét. Hozzá kell tenni, hogy bár a VALÓJÁBAN

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

típuson belüli regiszter szerinti megoszlást nézve a boszorkányperekben a leggyakoribb (32%), a levelekkel és az emlékiratokkal összevetve nem jelentősen több a részesedése. A kategória altípusait megnézve a bekövetkezett eseményre vonatkozó arányok is elsősorban a boszorkánypereknek köszönhetőek – ebben a szövegtípusban gyakran hangsúlyozzák a tanúk, hogy várakozásaikkal ellentétesen alakultak a dolgok (rendkívüli, tehát gyanús módon, részletesen lásd Varga 2022) –, kisebb részben pedig az emlékiratoknak, ahol szintén rendre számolnak be a szerzők a különféle viszontagságaikról (a nagyobb valószínűség, bizonyosság aspektusa pedig főként a levelekhez köthető).

A drámákban a legkiegyensúlyozottabb a komplex funkciók részesedése; a hagyományos FOKOZOTTABBAN szerep a levelekben és az emlékiratokban a leggyakoribb (utóbbiban különösen domináns, míg a levelekben a KÍVÁNSÁG is jelentős részesedésű).

A funkcionális variánsokra térve az *inkább* vs. *jobban* aránya a 16–18. században egységes képet mutat az *inkább* javára (ezzel együtt a *jobban* a korszak vége felé is igen rendszeres, lásd 9. táblázat).

FOKOZOTTABBAN	16. század	17. század	18. század
<i>inkább</i>	73 (75%)	25 (57%)	335 (58%)
<i>jobban</i>	25 (25%)	20 (43%)	246 (42%)
Összesen	98 (100%)	45 (100%)	581 (100%)

9. táblázat. Az *inkább* és a *jobban* előfordulási arányai a 16–18. században (TMK + KED)

E variáció regiszterek szerinti megoszlását tekintve (10. táblázat) viszont azt láthatjuk, hogy az élönyelvközeli források eltérő képet mutatnak: míg a levelekben (az emlékiratokhoz és a drámákhoz hasonlóan) az *inkább* dominál, addig a boszorkányperekben a *jobban* kiemelkedően gyakori (70%) az *inkább*-hoz képest.

FOKOZOTTABBAN	Levelek	Boszorkányperek	Emlékiratok	Drámák
<i>inkább</i>	201 (62%)	27 (30%)	155 (68%)	50 (65%)
<i>jobban</i>	125 (38%)	64 (70%)	75 (32%)	27 (35%)
Összesen	326 (100%)	91 (100%)	230 (100%)	77 (100%)

10. táblázat. Az *inkább* és a *jobban* váltakozása a vizsgált középmagyar kori regiszterekben

A KÍVÁNSÁGOT kifejező *inkább* és *jobb* használati arányai ugyancsak kiegyensúlyozottak az egyes évszázadokban, az *inkább* ezúttal is a korszak végéig rendszeresebb variáns (részesedésének csökkenése nem jelentős; 11 táblázat).

KÍVÁNSÁG, SZÍVESEBBEN	16. század	17. század	18. század
<i>inkább</i>	41 (71%)	21 (66%)	227 (63%)
<i>jobb</i>	17 (29%)	11 (34%)	136 (37%)
Összesen	58 (100%)	32 (100%)	363 (100%)

11. táblázat. Az *inkább* és a *jobb* előfordulási arányai a 16–18. században (TMK + KED)

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

Ez utóbbi variáció ugyanakkor egységesebb képet mutat regiszterek szerint is: mindegyikben az *inkább* a dominánsabb változat – jóllehet a levelekben és az emlékiratokban a *jobb* is viszonylag rendszeresebb (40–43%; lásd 12. táblázat).

KÍVÁNSÁG	Levelek	Boszorkányperek	Emlékiratok	Drámák
<i>inkább</i>	148 (60%)	41 (73%)	46 (57%)	54 (78%)
<i>jobb</i>	99 (40%)	15 (27%)	35 (43%)	15 (22%)
Összesen	247 (100%)	56 (100%)	81 (100%)	69 (100%)

12. táblázat. Az inkább és a jobb váltakozása a vizsgált regiszterekben

Tekintve, hogy a kívánságot, utasítást kifejező (kötőszó és kopula nélküli) *jobb* és az *inkább* formai átjárhatósága a viszonylagos ritkasága ellenére a 18. századig kimutatható eredeti szövegekben – magánlevelekben és boszorkányperekben éppúgy, mint emlékiratokban és drámákban, felmerül a kérdés, hogy lehetett-e a kötőszó és kopula nélküli változatnak valamilyen területi kötöttsége. Az adatok alapján rendszeres az északkeleti és erdélyi forrásokban (Károlyi és Barkóczy levelei, Bethlen Miklós emlékirata), ugyanakkor dunántúli szövegekben is megfigyelhető (boszorkányperek, Svetkovics levelezés). Ez a szerkezeti lehetőség – beleértve a *hogy* kötőszós kapcsolódást és a felszólító mód használatát a mellékmondatban – a későbbiekben sem szűnt meg teljesen, csángó népmesékből például kimutatható:¹⁰

- (64a) Táti, nem lehet megőrizni. *Jobb bé se vettük lenne* (Vót, hol nem vót, 83)
 (64b) *Jobb lenne neked, hogy állj meg itt* (Vót, hol nem vót, 333)

A variációs tényezőkről összességében elmondható, hogy a 16. századtól teret kapnak a modális funkciók – ez azonban nem jár együtt az elsődleges FOKOZOTTABBAN kategória kiszorulásával. A regisztereket tekintve a boszorkányperek több egyéni jellemzőt mutatnak fel: ilyen a VALÓJÁBAN típus gyakorisága a forráscsoporton belül, illetőleg a *jobban* jelentős arányú használata mértékjelöléskor – a kívánságot, beszélői választást kifejező *jobb* esetében ilyen különbség nem érvényesül, ott a levelek és az emlékiratok mutatnak magasabb arányokat, ami azonban nem befolyásolja az *inkább* dominanciáját.

6 Kitekintés

Az *inkább* további alakulásának részletes leírása külön kutatásokat igényel; az alábbiakban mindössze kitekintek a 19. századi használatára, a Magyar történeti szövegtár személyes és nyelvjárási alkorpusz első 521 találatának feldolgozásával (ennek időhatárai 1772–1900). A fogalmi kategóriákat tekintve továbbira is a FOKOZOTTABBAN (259 adat, 50%) a legtipikusabb; ezt követi a KÍVÁNSÁG, SZÍVESEBBEN (106 adat, 20%) és a VALÓJÁBAN (98 adat, 19%). A ritkább fogalmi kategóriák közül a HELYESEBBEN rendszeresebb (47 adat, 9%), a TÖBBNYIRE, ZÖMMEL pedig szórványos (11 adat, 2%).

¹⁰ Utóbbi forrásra Huszár Anna Laura hívta fel a figyelmet, ezt ezúton is köszönöm neki.

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

A komplex kategóriákat nézve a VALÓJÁBAN altípusai közül domináns lett a bizonyosat, a valósághoz közelebb állót jelölő *inkább* (64 adat, 65%), azonban a 19. század végén is kimutatható a bekövetkezett eseményre referáló variáns (34 adat, 35%):

- (65a) látjátok-e már hogy én a miniszterium iránti legkeserűbb kifakadásaimban *nem hogy igazságtalan lettem volna, sőt inkább* igen is szeliden és lágyan beszéltem rólok? (Petőfi Sándor Bankós Károlynak, 1848)
- (65b) Csodálatosképpen *nem bosszantott* ez a kevéssé megtisztelő feltevés. *Inkább örültem neki*, hogy milyen távol vannak a valóság sejtésétől (Váli Mari: Emlékeim Jókai Mórról, 1900)

A bizonyosságot, valószínűséget jelölő *inkább* főként összehasonlítás részeként jelent meg, hasonlóan a mértékjelöléshez – a két kategória között bizonyos esetekben továbbra sem éles a határ:

- (66a) a nadrág *inkább bő*, mint szűk volt (Fogarasi Sámuel: Marosvásárhely és Göttinga, 1823)
- (66b) s azon órák, melyeket a derék Úzával töltök el, *inkább fájnak* mint kedvre hoznak (Kölcsey Ferenc Kállay Ferenchez, 1814)
- (66c) Tudományos literatura, mely *inkább gyarapúl, mint halad*. 3 . Széplít. literatura, mely *inkább halad, mint gyarapúl* (Szemere Pál Kölcsey Ferenchez, 1838)

Itt érdemes megjegyezni, hogy a 'szívesebben' és a 'valójában' ('gyakrabban, nagyobb valószínűséggel') között szintén mutatkozik átjárhatóság, az alábbi részlet mindkét értelmezésben helytálló lehet:

- (67) Most is *inkább vetekednek* az írás modán, *hogy sem a'* beszédnek és nyelvnek tisztaságán, hibátlanságán (Horváth István: Mindennapi, 1805)

A KÍVÁNSÁG, SZÍVESEBBEN típus jelentős része (83 adat, 79%) a megnyilatkozóinak – ritkábban más szereplőnek – a saját cselekvéseire vonatkozó szándékát, hajlandóságát fejezi ki (idesorolva a többes szám első személyű felszólításokat is):

- (68a) De azt ne engedgyük; *inkább fizessük ki* (Kisfaludy Sándor Kisfaludy Jánosnak, 1830)
- (68b) Hanem *inkább biborba bársonyba öltöztetek*, hogysem még többet írjak (Petőfi Sándor Arany Jánosnak, 1847)
- (68c) Hogysem tiz barátot szerezzek képmutatással, *inkább szerzek* őszinteséggel száz ellenséget (Petőfi Sándor: Előszó, 1847)
- (68d) Róza néni leányostul és kedves anyám azt határozták, hogy ők *inkább gőzhajóval térnek vissza* Balatonfüredre, mintsem ebben a rekkenő melegben kocsizásra szánják magukat (Váli Mari: Emlékeim Jókai Mórról, 1900)

Utóbbi szorosan kapcsolódhat a mértékjelöléshez; a (69) példa az ellipsis ellenére azonosítható *lemondok* miatt hajlandóságot jelöl:

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

- (69) *inkább lemondok az egész birtokról; annyival inkább, mivel haszna a' mostani új határozás által, melly azon régi pörnek véget vetett, úgy is igen megcsorbúlt (Kisfaludy Sándor Kisfaludy Jánosnak, 1830)*

Ez a fajta attitűdjelölés megjelenhet személytelen megfogalmazással is (ez máskor az utasításokra volt jellemző):

- (70) Ez engem elrémít, mert *inkább távol egymástól egy vágyteljes életet*, mint közömbös-séget egymás mellett (Szendrey Júlia: A Napló, 1846–1847)

A (71) példában ugyan a megformálást tekintve mást szólít fel a megnyilatkozó, mégis a saját viselkedésével kapcsolatos választása kerül előtérbe (lényegében 'inkább téged haragítanak fel' jelentésű):

- (71) *de gondoltam, hogy ha már fölharagítok magam ellen valakit, inkább te haragudnál rám, mint más (Petőfi Sándor Arany Jánosnak, 1848)*

A mások cselekvésével, hozzáállásával kapcsolatos 23 szövegrészletben (21%) a felszólítások ellenére közvetettebb, személyes kívánságok, óhajok szerepelnek – a közvetlen utasítás ritkább (ha nem is példátlan):

- (72a) olyan barátkozások után ne esdekelj, melyek kellemeteseknek, és ragyogóknak tetszenek. *Azon légy inkább*, hogy a legtisztességesebb társalkodásokat mindenkor legkellemetesebbeknek is találj (Verseyhy Ferenc: A polgári levelezés mintáinak gyűjteménye, 1811 k.)
- (72b) *Különcözzenek inkább ezerszer- de ezt ne mondják rólam!* (Tóth Péter: Napló, 1836)
- (72c) *Inkább nevéssen, kacagjon* öreg fejem örülségén, csak ne tiltson el attól, hogy hódolatom mécsseit lerakjam lábai előtt (Vajda János Jászai Marihoz, 1882)
- (72d) Ne szánakozzék rajtam senki, - *szánja inkább magát* (Vahot Imre: Emlékiratai, 1879e.)
- (72e) Nem szerette a szürkén aláfestő Rahl-modort; azt óhajtotta volna, hogy *inkább élénkebb színezésű képek festésében gyakoroljam magamat* (Váli Mari: Emlékeim Jókai Mórról, 1900)

A középmagyar kapcsán bemutatott tendenciák egy része (elsősorban a fogalmi kategóriákra jellemző gyakoriság és az, hogy egyes kontextusok többféle értelmezést is megengednek) a későbbiekben is érvényesül, ugyanakkor mutatkoznak az egyes komplexebb kategóriákon belüli arányeltolódások is. A 19. század további regisztereivel történő későbbi összehasonlítás (a *jobban* és a *jobb* releváns adatait is bevonva) rámutathat majd arra, hogy a fentiek mennyire jellemzik a korszak nyelvhasználatát, és mennyire inkább csak az élőnyelvközeli forrásokat.

Varga Mónika:

Jobb, inkább csak engedjük el –

Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben

Argumentum 19 (2023), 124–155

Debreceni Egyetemi Kiadó

DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

7 Összefoglalás és további kutatási lehetőségek

A tanulmány az *inkább* középmagyar kori használatait tárgyalta különböző regiszterekből származó korpuszadatok alapján, bevonva a közvetlenebb funkcionális variánsokat – a *jobban* és a *jobb* párhuzamba állítható előfordulásait. Pragmatikai markerként kezelve a vizsgált elemeket, a vizsgálat egyik célja volt a nyomatékosító és az attitűdjelölő kategóriák elkülönítése, jóllehet az adatok kvalitatív elemzése során több esetben a szerepek közötti átjárhatóságot, funkciók együttes jelenlétét lehetett megfigyelni, ezek egy része az átértékelődések fázisaira is felhívta a figyelmet. A kódexadatokból feltárt képhez viszonyítva a középmagyarban tapasztalható volt az úgynevezett modális kategóriák – a KÍVÁNSÁG, hajlandóság, illetőleg az episztemikus nyomatékosítás, VALÓJÁBAN – valamelyes térnyerése az eredeti és továbbra is gyakori mérték- és intenzitásjelöléshez képest. Utóbbi szerepen a funkcionális variáns *jobban* polaritása semlegessé válhatott, negatív kontextusokba is kerülhetett (ez a középmagyar forrásokból adatható), az attitűdjelölést tekintve ugyanakkor napjainkétól eltért a használati köre – a vizsgált korszakban ugyanis a *szertet*, *gyűlöl* stb. előtt az intenzitásjelölő *inkább* rendszeresebbnek mutatkozott, mint a *jobban*.

Az elvárások ellenére bekövetkezett eseményekre vonatkozó, a kontrasztot nyomatékosító *inkább* dominánsnak bizonyult a 16–18. században azzal összefüggésben, hogy a manapság bevett *ehelyett* (esetleg *ahelyett*) és *valójában* ilyen használata a korszakban alig adatható. A KÍVÁNSÁG kifejezését nézve feltűnő különbség, hogy míg az idetartozó kódexadatok zöme utasításként jelent meg, addig a középmagyarban és a későbbiekben is a megnyilatkozó saját cselekvésére, viselkedésére vonatkozó hajlandóság hangsúlyozása került előtérbe (míg az *inkább* funkcionális variánsaként tekintetbe vett *jobb* esetében ilyen változást nem lehetett igazolni). Utóbbi kapcsán a *jobb* speciális szerkezeti változatait is sikerült feltárni (a kódexadatokkal szemben közvetlenebb felszólítás, utasítás részeként).

A regiszterek szerepével kapcsolatban a kódexadatok és a középmagyar források 16. századi anyagát összevetve mutatkoztak arányeltolódások a modális kategóriák részesedésében. Sem a TMK, sem a KED anyaga nem tartalmaz markánsan formális szövegeket, így egyelőre nyitott marad a kérdés, hogy az időnek vagy a regiszternek lehetett-e nagyobb hatása az arányokra. A 16. századi bibliafordítások feldolgozása lehetne a vizsgálat következő lépése, jóllehet tekintettel kell majd lenni arra, hogy a párhuzamos helyeken található esetleges egyezések milyen súllyal vehetők figyelembe a gyakoriság meghatározásakor.

Az ezúttal vizsgált regiszterek közül a boszorkányperekben tűnt fel néhány említést érdemlő preferencia; ilyen volt az *inkább* nyomatékosító szerepe bekövetkezett események kapcsán, a FOKOZOTTABBAN kategória variánsait tekintve pedig a *jobban* kiemelkedő részesedése. Az előbbi a tanúk jellegzetes attitűdjének köszönhető, az utóbbi további vizsgálat tárgya lehet. A KÍVÁNSÁG elsősorban a levelekhez és az emlékiratokhoz volt köthető, míg a drámák kiegyensúlyozott képet mutattak a gyakoribb kategóriákat tekintve. Az *inkább* funkcióinak és variánsainak teljesebb történetéhez a későbbiekben érdemes lesz kiterjeszteni a vizsgálatot a közelmúlt és a jelenkor nyelvhasználatára is.

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

Források

- Actio Curiosa = Actio Curiosa. Gaude, avagy Csernél Istvánnak beszélgetése 1678 körül. In: Kardos T. et al. (1960): *Régi magyar drámai emlékek II.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 355–387.
- Bethlen Kata = Bethlen Kata: Önéletírás. In: Bitskey I. (1982): *Magyar Emlékirók 16–18. század.* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó. <https://mek.oszk.hu/06100/06187/html/>
- Bethlen Miklós = Bethlen Miklós élete leírása magától. In: V. Windisch É. (1980): *Bethlen Miklós művei.* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó. <https://mek.oszk.hu/06100/06152/html/bethlen0020001.html>
- Caesar = Faludi Ferenc Caesar Aegyptus földén Alexandriában 1749. In: Alszeghy Zsoltné, Czibula K. & Varga I. (1992): *Jezsuita iskoladrámák.* Sajtó alá rendezte. Budapest: Argumentum Kiadó, Akadémiai Kiadó, 15–80.
- Constantinus és Victoria = Constantinusnak és Victorianak egymáshoz való igaz szerelmekről írott comoedia (1648). In: Kardos T. et al. (1960) *Régi magyar drámai emlékek II.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 103–182.
- DispD. = Disputatio debreczin[ensis] Comoedia valaszutina illustrata 1570–1571. In: Kardos T. et al. (1960) *Régi magyar drámai emlékek I.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 653–703.
- ÉKsz.¹ = Juhász J., Szőke I., O. Nagy G. & Kovalovszky M. (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972.
- ÉKsz.² = Pusztai F. (főszerk.): *Magyar értelmező kéziszótár. 2., átdolgozott kiadás.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003.
- ÉrtSz. = Bárczi G. & Országh L. (főszerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára III.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960.
- Joás = Benyák Bernát 1770. Joás, Judea királya. In: Demeter J., Kilián I., Kiss K. & Pintér M. Zs. (2002): *Piarista iskoladrámák.* Budapest: Argumentum Kiadó, Akadémiai Kiadó, 33–112.
- József = Dugonics András 1762. József eladatása. In: Demeter J., Kilián I., Kiss K. & Pintér M. Zs. (2002): *Piarista iskoladrámák.* Budapest: Argumentum Kiadó, Akadémiai Kiadó, 344–405.
- KárÖn. = Szalay László (1865): *Gróf Károlyi Sándor önéletírása.* Pest: Heckenast.
- KED = Középmagyar emlékirat- és drámakorpusz <https://ked.nytud.hu/#open>
- Megszégyenült irigység = Benyák Bernát 1772. A megszégyenült irigység azaz Salamon magyar király. *Piarista iskoladrámák.* In: Demeter J., Kilián I., Kiss K. & Pintér M. Zs. (2002): *Piarista iskoladrámák.* Budapest: Argumentum Kiadó, Akadémiai Kiadó, 127–202.
- MTSz = Magyar történeti szövegtár (http://clara.nytud.hu/mtsz/run.cgi/first_form)
- NySz. = Szarvas G. & Simonyi Zs. (1890–1893): *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig* 1–3. Budapest: Hornyánszky.
- Ómagyar korpusz = Ómagyar korpusz http://clara.nytud.hu/omagyar/run.cgi/first_form
- Székely László = Fehér A. (szerk.): *Gróf Székely László önéletírása 1763–1772.* Budapest, Kolozsvár: MTA BTK–EME, 2019.
- Szép magyar komédia = Gyarmathi Balassa Bálintnak Thirsisnek Angelicaval Sylvanusnak Galatheával való szerelmekről szép magyar comoedia (1589). In: Kardos T. et al. (1960) *Régi magyar drámai emlékek I.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 847–886.
- SzT. = Szabó T. A. (főszerk.): *Erdélyi magyar szótörténeti tár.* Kolozsvár, Budapest: Erdélyi Múzeum-Egyesület – Akadémiai Kiadó.

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

TESz. = Benkő L. (főszerk.) *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Budapest: Akadémiai Kiadó. 1967–1976.
 TMK = Történeti magánéleti korpusz <https://tmk.nytud.hu/>
 Tóth Erzsébet pere, kézirat = JNSzmL, V., Jászberény v. L., A., 1, Hivatalos tudósítások 1728. 5. csomó No. 63. (Jászberény mezőváros pere Tóth Andrásné, Tóth Erzsébet ellen.)
 ÚESz. = Gerstner K. et al. 2011–2022. *Új magyar etimológiai szótár*. Budapest: Nyelvtudományi Kutatóközpont. <https://uesz.nytud.hu/index.html>
 Vót, hol nem vót = Zakariás E. (2009): *Vót, hol nem vót: moldvai csángó népmesék*. Kolozsvár: Koinónia.

Irodalom

- E. Abaffy E. (1992): Az igemód- és igeidőrendszer. In: Benkő L. (főszerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana* II/1. Budapest: Akadémiai Kiadó, 120–183.
- Bácsi E. (2021): Mihez kötődik a kötőmód? Kötőmódhasználat a Nadasdy-levelezésben. *Nyelvtudományi Közlemények* 117, 281–300. <https://doi.org/10.15776/NyK.2021.117.9>
- Culpeper, J. & Kytö, M. (1999): Modifying Pragmatic Force. Hedges in Early Modern English Dialogues. In: Jucker, A. H., Fritz, G. & Lebsanft, F. (eds.): *Historical Dialogue Analysis*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 293–312. <https://doi.org/10.1075/pbns.66.12cul>
- Culpeper, J. & Kytö, M. (2010): Pragmatic markers. *Early Modern English Dialogues: Spoken Interaction as Writing*. Cambridge: University Press, 361–97.
- Denison, D. & Cort, A. (2010): Better as a verb. In: Cuyckens, H., Davidse, K. & Vandelanotte, L. (eds.): *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*. Berlin, New York: Mouton. De Gruyter, 349–383. <https://doi.org/10.1515/9783110226102.4.349>
- Dömötör A., Gugán K., Novák A. & Varga M. (2017): Kiútkeresés a morfológiai labirintusból – korpuszépítés ó- és középmagyar kori magánéleti szövegekből. *Nyelvtudományi Közlemények* 113, 85–110. <https://doi.org/10.15776/NyK.2017.113.3>
- Dömötör A., Gugán K. & Varga M. (2021): Váltakozás, változás és nyelvtörténet: a variacionista megközelítésmódról – és a jelen kötetről. In: Dömötör A. (szerk.): Gugán K. & Varga M. (társszerk.): *Versengő szerkezetek a középmagyar kor nyelvében*. (Nyelvtudományi Értekezések 169.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 5–28.
- Gray, B. & Biber, D. (2015): Stance Markers. In: Aijmer, K. & Rühlemann, Ch. (eds.): *Corpus Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 219–248. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139057493.012>
- Gugán K. (2017): Diakrón rondó: tagadás – hogy törlés – igemódosítók – tagadás. In: Szécsényi T. & Németh T. E. (szerk.): *Stratégiák és struktúrák: Tanulmányok Kenesei István 70. születésnapjára*. Szeged: JATEPress Kiadó, 71–80.
- Gugán K. (2020): *Regiszterfüggő változatok a középmagyarban*. (Kézirat)
- Gugán K. (2021): Tagadás és pleonasztikus tagadás Pázmány Péter műveiben. In: Balogné Bérces K., Hegedűs A. & Surányi B. (szerk.): *Nyelvelmélet és dialektológia* 5. Budapest: PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék, 13–37.
- Gugán K. (2023): *A kivétel erősíti a szabályt? A regiszter és az egyén szerepe a stabil variációban* (Kézirat)
- Kugler N. (2015): *Megfigyelés és következtetés a nyelvi tevékenységben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Varga Mónika:
*Jobb, inkább csak engedjük el –
 Az inkább, a jobban és a jobb funkcióiról és variációjáról középmagyar regiszterekben*
Argumentum 19 (2023), 124–155
 Debreceni Egyetemi Kiadó
 DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2023/7

- Kuteva, T. et al. (2019): *World Lexicon of Grammaticalization. Second, extensively revised and updated edition.* Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781316479704>
- Juhász D. (1991): A módosítószók. In: Benkő L. (főszerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana* I. Budapest: Akadémiai Kiadó, 501–513.
- Juhász D. (1992): A módosítószók. In: Benkő L. (főszerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana* II/1. Budapest: Akadémiai Kiadó, 815–838.
- Larsson, T. (2019): Grammatical stance marking across registers. Revisiting the formal–informal dichotomy. *Register Studies* 1(2), 243–268. <https://doi.org/10.1075/rs.18009.lar>
- D. Máta M. (1991): A határozószók. In: Benkő L. (főszerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana* I. Budapest: Akadémiai Kiadó, 401–432.
- D. Máta M. (1992): A határozószók. Benkő L. (főszerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana* II/1. Budapest: Akadémiai Kiadó, 570–661.
- D. Máta M. (2003): Szófajttörténet. In: Kiss J. & Pusztai F. (szerk.): *Magyar nyelvtörténet.* Budapest: Osiris, 393–429, 632–662.
- D. Máta M. (2011): *Magyar szófajttörténet.* Budapest: Argumentum Kiadó.
- Mohay Zs. (2018): *Múltidő-használat a középmagyar korban. A múlt idők középmagyar kori funkcióinak vizsgálata.* Doktori értekezés. Budapest: ELTE BTK.
- Mohay Zs. (2020): *Múlt idők a középmagyar kori levelekben.* *Gondolat-Jel* 3. Budapest: Szépirodalmi Figyelő Alapítvány.
- Mohay Zs. (2021): Az -á/-é jeles múlt idő szerepe a tapasztalat és a személyesség kifejezésében boszorkányperekben. In: Dömötör A. (szerk.), Gugán K. & Varga M. (társszerk.): *Versengő szerkezetek a középmagyar kor nyelvében.* (Nyelvtudományi Értekezések 169.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 86–109.
- Novák, A., Gugán, K., Varga, M. & Dömötör, A. (2018): Creation of an annotated corpus of Old and Middle Hungarian court records and private correspondence. *Language Resources and Evaluation* 52, 1–28. <https://doi.org/10.1007/s10579-017-9393-8>
- Sass B. (2017): Keresés korpuszban: a kibővített Magyar történeti szövegtár új keresőfelülete. In: Forgács T., Németh M. & Sinkovics B. (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* IX. Szeged: SZTE. 267–277.
- Simon E. & Sass B. (2012): Nyelvtechnológia és kulturális örökség, avagy korpuszépítés ómagyar kódexekből. In: Prószéky G. & Váradi T. (szerk.): *Nyelvtechnológiai kutatások.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 243–264.
- Varga M. (2022): *Kommunikáció és szövegformálás boszorkányperekben.* (Gondolat-Jel 6.) Budapest: Szépirodalmi Figyelő Alapítvány.
- Varga M. (2023): *Pragmatikai markerek terjedéséről középmagyar kori regiszterekben.* (Kézirat)

Varga Mónika
 Nyelvtudományi Kutatóközpont
 Történeti Nyelvészeti és Uralisztikai Intézet
 H-1068 Budapest
 Benczúr u. 33.
 varga.monika@nytud.hu